

**„... ein für die böhmische Prähistorie
überaus wichtiger Pfahlbau“.**
O objevu nákolní osady v Libišanech (okr. Pardubice)

Miloš Hlava

ÚVODEM...

Když v roce 1912 vstoupila do prehistorického světa nákolní osada v Libišanech, šlo o prvotřídní senzaci. Její existenci ostatně bez váhání uznali Lubor Niederle a Karel Buchtela, dvě hlavní postavy české archeologie po smrti Josefa Ladislava Píče na konci předchozího roku. A nepochybovala ani vídeňská c. k. Centrální komise pro památkovou péči,¹ neboť jeden z jejích zaměstnanců, Emanuel Šimek, navštívil naleziště ještě před koncem roku 1912 a o svých dojmech vzápětí standardní úřední cestou referoval nadřízeným. V odborné literatuře se udržela až do počátku čtyřicátých let 20. století, byť s počínajícími pochybnostmi, jež se však týkaly výhradně jejího datování (srv. *Stocký 1920–21*, 140–141; *týž 1926*, 121; *Böhm 1926*, 3; *týž 1926–27*; *týž 1941*, 191; *Schránil 1928*, 80; *Svoboda 1940*, 17). Později se ovšem dostala do společnosti sporných a pochybných objevů, třebaže pouze z hlediska interpretace nálezové situace (*Sklenář 1977*, 195–196; srv. však ještě *Plesl 1972*, 415; srv. též *Bláhová-Sklenářová 2012*, 19) – a to byl počátek jejího konce. Ústup z výsluní směrem k zapomnění názorně ilustruje fakt, že v posledních dvou syntézách českého pravěku o ní nenalezneme žádnou zmínku (srv. *Pleiner – Rybová eds. 1978*; *Jiráň – Venclová eds. 2007–08*).

V regionální východočeské archeologické literatuře však přežívá doposud. Je sice ukotvena v kategorii starších nálezů bez dokumentace a pouze s nepatrným množstvím relevantních informací, jež neumožňují jednoznačnou a přesvědčivou interpretaci, ovšem přesto bývá vcelku jednoznačně (a poměrně autoritativně) spojována s eneolitickou kulturou nálevkovitých pohárů (např. *Vokolek 1990*, 17 jako osada na břehu vodní nádrže, nikoliv nákolní osada; *týž 1993*, 28 – „Ize tyto stavby bezpečně klást do období nálevkovitých pohárů“; *týž 1995*, 507; *týž 1998*, 3–4; *Prostředník – Thér 2009*, 64–65; *Burgert – Kašpárek 2009*, 4–5; *Burgert 2015*, 23). A skrovné zveřejněné údaje jsou navíc postupně přetvářeny v nesprávná/nepřesná tvrzení – nálezy jejich (údajných) pozůstatků byly totiž nedávno nesprávně (a povrchně) datovány nejprve do roku 1913 (a jejich výzkum do roku 1915; *Burgert – Kašpárek 2009*, 4, 5), poté před rok 1909 a do roku 1914 (*Burgert 2012*, 8). Reálná fakta jsou ale oproti tradované skutečnosti často výrazně odlišná a v plné míře to platí také o libišanské nákolní osadě. Následující strany si proto kladou za cíl příběh jejího objevu podrobně rekonstruovat, a to s využitím dosud nepovšimnutých archivních pramenů, jež jsou uloženy především v jednom z fondů Národního archivu v Praze a ve fondech Státního okresního archivu v Pardubicích.²

¹ Vídeňská c. k. Centrální komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek (k. k. *Central-Commission/Zentral-Kommission/Zentralkommission zur für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*; název používaný od roku 1873) byla v roce 1911 reorganizována v c. k. Centrální komisi pro památkovou péči (k. k. *Zentral-Kommission für Denkmalpflege*). Rekonstruované libišanské události se odehrávaly od roku 1912, proto je v článku použit výhradně nový název instituce (srv. např. *Sklenář 2011*, 27).

² Použité zkratky: Archiv NM – Archiv Národního muzea; archiv NZ AÚ AV ČR Praha – archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i.; NA – Národní archiv; SOkA Hradec Králové – Státní okresní archiv Hradec Králové; SOkA Pardubice – Státní okresní archiv Pardubice; fond RNM – fond Registratura Národního muzea; (inv.) č. – (inventární) číslo; st. č. Píč-KN – staré (tj. dnes neplatné) evidenční číslo tzv. Píčova inventáře kamenné industrie. Pravopis dobových textů (především interpunkce) byl upraven jen v nezbytných případech. Některé citované archivní texty obsahují kresby nálezů, jež nejsou reprodukovány – jejich umístění v textu rukopisu-archiválie je vyznačeno tímto způsobem: [kresba].

PRVNÍ ZPRÁVY (ROK 1912)

V závěru schůze Prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých v Praze dne 5. října 1912 předložil vrchní revident c. k. severozápadní dráhy Theodor Valla prehistorické nálezy „z rašeliniště u Libišan v okr. pardubickém a popsal zbytky kolových staveb, tuto objevené p. uč. Půlpánem. Nalezeny tu hrubé střepy, kamenné brusy a mlýnky, deska kamenná s hlubokou rýhou a zbytky kolů. Dle úsudku p. kons. Buchtely jde o nákolní stavbu ze starší doby přechodní rázu nordického, jak souditi dlužno dle typických mlecích kamenů a dle kamenné desky, z níž měl býti zhotoven nástroj.“ (Prokop 1913a, 9). Příznivé přijetí, jehož se prezentovanému objevu dostalo, patrně Theodora Vallu podnítilo, aby neprodleně uvědomil vídeňskou c. k. Centrální komisi pro památkovou péči: „Na katastrálním obvodu obce Libišany u Opatovic okresu Pardubického dobývá se z rozsáhlého rašeliniště rašelina pro lázně Bohdanečské. Při tom se přišlo na základy kolových staveb. Základy konstatovány ve hloubce 1¹⁵ m a shluk kolů jest na čtyřech místech, vzdálených od sebe na 12 až 15 metrů. Při kolech nalezeny v rašelině střepy, kamenné brusy, mlýnky a kamenná deska se silnou příční rýhou. Deska ukazuje na to, že ji obyvatel chtěl rozštěpiti, by pak z obou půlí mláty zhotovil. Co doposud nalezeno bylo, zachráněno zásluhou p. učitele J. Půlpána v Libišanech. Nález odevzdán podepsaným k prozkoumání p. konservátoru vrchnímu finančnímu radovi p. Buchtelovi a pánům prof. Dr. Niederlovi a Matějkovi. Dle úsudků těchto pánů jedná se zde o kolové stavby původu nordického, z (staré) pozdní doby přechodní. Nález dosavadní odevzdán p. prof. L. Niederlovi pro archaeologický kabinet české university. Že se věci ty zachovaly, jest částečným výsledkem přednášek archaeologických, které podepsaný koná na českém východě. Od listopadu roku 1911 byly konány populární přednášky v Opatovicích, Častolovicích, Srchu u Pardubic, Pohřebače u Opatovic, Kuněticích pod horou Kunětickou. Další ještě jsou projektovány. Zájem pro přednášky ty jest mezi venkovským lidem veliký, návštěvu v Srchu a Kuněticích možno odhadnouti až na 500 osob. Tím budí se v lidu porozumění pro archaeologické předměty, které při svých pracích nalézá a tyto se tím před zkázou zachraňují.“ (dopis Th. Vally c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, nedatováno/doručeno 9. října 1912 – s nesprávnou iniciálou křestního jména Františka Půlpána v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). A stručné zprávy o objevu současně pronikly do denního tisku (Anonymus 1912b; týž 1912c).

Theodor Valla nebyl vídeňské c. k. Centrální komisi zcela neznámý – již na začátku června 1912 ji totiž informoval o dvou žárových hrobech lužické kultury ze Srchu na Pardubicku, objevených před dvěma měsíci na pozemku Josefa Balady z čp. 71 jeho přáteli (k nalezišti srv. souhrnně Vokolek 1996; týž 2003, 318–320, tab. 339:17–23, 340–342, 343:1–22), a o hradištní keramice z Jahnovy cihelny v Ostroměři, nalezené v poslední květnový den roku 1912 (dopis Th. Vally c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 6. června 1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 86, složka Srch). Jeho zprávu o objevech v Libišanech z října 1912 dostal k vyřízení Emanuel Šimek, od roku 1911 zaměstnaný v c. k. Centrální komisi. A ten záhy interně navrhoval, že by bylo vhodné Vallovi „für seine Berichterstattung wie auch für seine popularisierende Tätigkeit den Dank der Z. K. auszusprechen. Valla ist zwar kein geschulter Praehistoriker, hat jedoch für die Sache ein reges Interesse & verdient durch ein Wort der Anerkennung zur weiteren Tätigkeit, die für die praktische Denkmalpflege von Bedeutung ist, angefeuert zu werden.“ (záznam z 11. října 1912 na spisu č. Z 5223/1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Dne 21. října 1912 byl děkonný dopis Vallovi z Vídně vsutku odeslán (dopis c. k. Centrální komise pro památkovou péči Th. Vallovi, 21. října 1912 – koncept; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

Valla ani poté nelenil a o libišanském objevu připravil přednášku pro schůzi Archeologického sboru Musea království Českého (dnešního Národního muzea). Původně ji měl proslovit 26. listopadu 1912, nakonec ale kvůli jeho zaneprázdnění zazněla teprve 18. prosince 1912. Když Valla svůj výklad skončil, rozvinula se poměrně dlouhá a živá debata. Jako první vystoupil Bohumil Němec, který „žádal, aby se při této příležitosti věnovala náležitá pozornost rostlinným zbytkům, poněvadž dávají jejich zbytky obraz kultury“. Poté si vzal slovo Karel Buchtela – jelikož o nálezů věděl již ze schůze Prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých v Praze, mohl se na svůj výstup lépe připravit. Nejprve navázal „výkladem o datování těchto kolových staveb. Klade je do přechodné doby kamenné, do začátků periody, v níž vlivy severní sem do Čech vnikaly. Ve východ. Čechách jsou stanice kolových staveb u Blešna, kdež nalezeny před 6–7 lety střepy a také sekyrka měděná (nyní v museu hradeckém). Nalezeny koly zašpicatělé, opálené, množství kostí zvířecích, při čemž kosti měly zabarvení modrofialové, resp. kávové, jak to bývá typickým při kolových stavbách. Další stanice byla u Hořic v Lukách, kdež našla se rovněž měděná sekyrka, podobná blešenské (sekyrka jest v museu hořickém). Jiná stanice nákolní jest u VlkoVA u Smiřic, leč nebyla ještě prozkoumána. Jinde v Čechách známa jest kolová stavba ve Františkových Lázních, kde rovněž množství kolů nalezeno a typická sekyrka měděná.“ Jan Hellich doplnil, že „i u Radovesnice na Poděbradsku našla se sekyrka měděná, a mnohá místa nazývají se ještě ›blata‹“. A sám Theodor Valla vzápětí upozornil, „že německé noviny přinesly zprávy (v září), že i u Trutnova se našla kolová stanice při regulaci Úpy. Zjistil, že i tam zlomky kolů se našly, které si však učitelé

rozebrali.“ Debatu ukončil Karel Vlačíha domněnkou, „že i v Praze se našla stopa kolové staoby svého času, kdy kopalý se základy paláce Hlávkova ve Vodíčkově ulici, kdy spousta kolů objevena, mezi nimi kosti zvířecí, a též římská mince císaře Plautia“ (Fabian 1913, 40–41).

Rovněž v českém prehistorickém světě nebyl Theodor Valla naprostým nováčkem. Nejpozději od počátku roku 1911 se totiž zúčastňoval schůzí již zmíněného Prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých v Praze, organizační platformy prehistoriků stojících tehdy mimo skupinu spjatou s Josefem Ladislavem Pičem a Museem království Českého – na první schůzi v tomto roce (11. února 1911) prezentoval „kamennou sekyrku z jaspisu, nalezenou v náplavu v Opatovicích u Král. Hradce“ (Prokop 1911, 39). Na konci února 1911 předal Museu království Českého „pazourkovou sekyrku ze Stěblové“ (Přírůstková kniha z let 1903–1929, str. 75; archiv OPAS NM)³ a někdy v průběhu roku 1911 daroval univerzitní prehistorické sbírce „pazourkovou pilku, velmi pěkně retušovanou, nalezenou p. uč. Půlpánem z Libišan u Opatovic“ (Prokop 1912a, 21). Aktivní byl také během následujícího roku – na schůzi 23. března 1912 představil „dva kamenné, jednoduché klínky ze Srch u Pardubic. Jednoho klínku užívala majitelka ku léčení t. zv. suchého lámání.“ Za pouhý týden „referoval o částečném prokopání slezského pohřebiště u Dobřenic (u Kr. Hradce) a předložil nalezené popelnice a nádoby“ (Prokop 1912b, 41–42; k nálezům z Dobřenic srv. Valla 1912). A v průběhu roku 1912 věnoval Museu království Českého „kam. klín s dírou, zlomek kam. klínu s dírou, nal. v Libišanech“ (Přírůstková kniha z let 1903–1929, str. 83; Archiv NM – fond RNM, nevidováno).⁴

Theodor Valla tudíž uvedl libišanskou nákolní osadu ve známost v pražských a vídeňských prehistorických kruzích, ovšem jejím objevitelem nebyl. Prezentoval totiž nálezy a postřehy již zmíněného libišanského učitele Františka Půlpána, skutečného objevitele nákolní osady. A Půlpánův vztah k Vallovi byl zřejmě značně proměnlivý. Znali se zcela jistě minimálně od roku 1911. Dne 8. července 1912 psal však Půlpán do Pardubic jednomu z členů výboru tamějšího muzejního spolku: „Vážený pane řediteli! Pasuji se na rytíře, měl bych říci: ‚Činím se zpravodajem archeologie‘ a nejsem ani řádným učedníkem. Tedy k věci: U nás (v Libišanech) nacházely se již dříve nástroje z doby kamenné. Já sám před 26 lety daroval jsem čistě vypracovaný kamenný mlat svému profesoru přírodopytu p. Tesařovi v Hradci Král. Později nalezeno více věcí, jimž neznalými lidmi nebyla věnována žádná péče. Přece však podařilo se mému bratru J. Půlpánovi č. 57. zachrániti kamennou pilku z pazourku, kterou mi zapůjčil k demonstraci při archeol. přednášce v Opatovicích, konané p. Valou, vrch. revid. státních drah. Tomuto pánu půjčil jsem pilku tu s tím výslovným podotčením, by ji vrátil. On ji půjčil Petru nebo Pavlu a pilka je pryč!⁵ ----- Pěkný počátek, co? Ve škole máme přece z okolí: nuž neb šíp pazourkový, navrtaný mlat, ale otvor nedokončený. Já sám našel jsem na návsi pohozený kámen asi ku tření zrna na ručním mlýnku sloužící. Ve hloubce 1 ½ m pod rašelinou nalezi snad pozůstatek kolových staveb: osekáný kůl, kámen (zelenokámen) opatřený v hladké straně rýhou 1 ½ cm hlubokou šikmo vedenou a vyhlazenou. Buď ten kámen sloužil ku broušení ostří nožů a mlatů, anebo pantáta robil dva mlaty najednou, kámen řezal a panímáma ho dopálila a on hodil kámen do moře ne, ale do močálu. Třetí možnost: Barák shořel a nářadí se propadlo do vody. Neboť v tom místě na dně rašeliny je velké množství dřevěného uhlí – vzdálenost ca 15 m od břehu. Zároveň našli jsme tu kámen hrubozrnný pískovec (slepenec) sloužící snad ku tření zrna, snad ku broušení a hlazení obličných nástrojů.“ Cílem libišanského učitele ovšem nebylo stěžovat si na Theodora Vallu. Na pardubický muzejní spolek se totiž obrátil s nabídkou ke spolupráci. V dopise uvedl ještě několik dalších nálezů z Libišan a zmínil se o své příležitostné spolupráci s královéhradeckými muzejníky Františkem Žaloudkem a Ludvíkem Domečkou – ti ostatně v Libišanech nedávno dokumentovali hradištní kostrový hrob, nalezený přímo na návsi. Poté pokračoval: „Tam, kde uprostřed vsi je starý hřbitov se střípky, jest malá mohyla, kopeček asi 2 ½ m vysoký. V zemi hřbitov a na hoře kříž a zvonička kamenná v kruhu stavěná z Kuněťáku. ... Dle vyprávění starých občanů je stavěna r. 1834, ale v té době mohla býti také zvýšena, neboť je viditelná, že je stavěna 2×. Dole kámen, nahoře cihly. To by se ovšem kopáním zjistilo, na čem základy stojí. Zdali na kostech, tedy nová stavba, nebo kosti vedle, tedy stavba stará. A pokud se toho kopání týče. Z Hradec. musea přijdou k nám v den, kdykoliv je pozveme, a budou tuto mohylku napříč překopávat zkusným řezem. Já bych byl rád, kdyby i z Pardubického musea byl někdo přítomen, a proto bych Vás žádal, kdybyste mi laskavě sdělil, kdo a kdy by k nám nyní v době prázdnin přišel. Já bych též na týž den pozval Hradecké a udělali bychom přehlídku. O nějakou výpravu válečnou není co stát. Náhodou se potom nic nenajde, ‚páni‘ nejsou spokojeni, člověk se blamuje, a vidí-li, že ‚páni‘ se domnívají, že si z nich vystřelil, také se i zlobí.“ A dodával: „Mnoho ale neodkládejte. Náhodou mi sem trhnou

³ Kamenná sekera ze Stěblové je dnes uložena v Národním muzeu, inv. č. H1-10097 (st. č. Píč-KN 1288).

⁴ Tyto dva libišanské kamenné artefakty jsou uloženy rovněž v Národním muzeu, inv. č. H1-8912 (st. č. Píč-KN 1344), H1-9133 (st. č. Píč-KN 1345).

⁵ Šlo zřejmě o již zmíněnou „pazourkovou pilku, velmi pěkně retušovanou, nalezenou p. uč. Půlpánem z Libišan u Opatovic“, kterou Theodor Valla věnoval univerzitní archeologické sbírce v roce 1911 (Prokop 1912a, 21), zjevně bez Půlpánova vědomí. Zde byla v roce 1912 zapsána do přírůstkového seznamu (přír. č. B 197), v současné době je ale nezvěstná.

Hradečtí dřívě a a: „Kdo dřív přijde, ten dřív mele' a co bude seberou.“ (dopis F. Půlpána F. Potěšilovi, 8. července 1912 – podtrženo v originále; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 101). K plánovanému společnému výzkumu sice nedošlo, ovšem do Libišan vsutku neprodleně zavítal Václav Diviš-Čistecký, jeden z kustodů pardubického muzejního spolku s příležitostnými prehistorickými zájmy, a „byl p. učitelem velice přátelsky přijat. Týž jeví ochotu vše, co získal, museu darovati. Pan inspektor jest náhledu, že by opětná návštěva Libišan některými pány členy výboru byla vhodnou, jakož i aby zasláno bylo díkuvzdání za obšírnou, důkladnou a znalecky psanou zprávu archaeologickou.“ (Zápisy o poradách výboru Spolku Musejního od 15. list. 1900 do 18. IX. 1913, zápis o schůzi výboru konané 19. září 1912; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, kniha 3). Není jasné, zda se někdo do Libišan znovu vypravil, ovšem v polovině listopadu 1912 Pardubičtí Půlpánovi děkovali nejen za jeho červencový dopis, ale také za dar: „Výbor spolku musejního v Pardubicích přijal s vřelým potěšením na vědomí, že ráčil Jste sbírkám musejním věnovati z kolových u Vás objevených staveb 4 kusy rašeliny s 2 kusy kolů, z nichž jedna cihla rašelinová obsahuje střep, tři ostatní dřevěné uhlí. Výbor vzdává za tento projev přízně k ústavu našemu díky nejvšelejší, jakož i vystavuje plně uznání za účast, jakou Jste svým obšírným přípisem z 8. července t. r. o zachování památek projevití ráčil a zástupce našeho velice přátelsky přijal.“ (dopis výboru Muzejního spolku v Pardubicích F. Půlpánovi, 16. listopadu 1912 – koncept; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 101). Byly to ovšem zřejmě již jen zbytky, které Půlpánovi zůstaly – nálezy, o nichž se zmiňoval v dopise z 8. července 1912, totiž mezitím daroval (zřejmě prostřednictvím Theodora Vally) Museu království Českého. Šlo o „kus rašeliny, v ní kousky kosti; kamen plochý, po délce broušením načatý k rozštěpení; kus dřevěného kolu; kousek rašeliny; šest kusů broušených kamenů; střepy nal. v rašelinisti“ (Přírůstková kniha z let 1903–1929, str. 84; Archiv NM – fond RNM, neevidováno; srv. Vokolek 2007, 50–51, obr. 8, tab. 75:15–19, 76:1).⁶ A další nálezy z rašelinisti věnoval ještě před koncem roku 1912 muzeu v Hradci Králové (dopis F. Půlpána L. Domečkovi, 14. listopadu 1912; SOkA Hradec Králové – fond JUDr. Ludvík Domečka, karton 2, inv. č. 70).

Rovněž činovníkům pardubického muzejního spolku nebyl Theodor Valla zcela neznámý. Když měl 3. března 1912 přednášet v Srchu u Pardubic „v hostinci p. Antoše ... o archaeologických nálezech ve zdejší krajině,“ upozorňoval místopředseda spolku Jan Klečka v předstihu své kolegy, že „jest v zájmu spolku, aby se členové výboru přednášky té pokud možno hojně zúčastnili“ (dopis J. Klečky členům výboru Muzejního spolku v Pardubicích, 1. března 1912; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 101). Vallovu přednášku nakonec navštívili pouze „3 členové výboru, při čemž p. řídící Potěšil pronesl řeč, vyzývající četné shromáždění přítomných k návštěvě musea, kde jim předměty archaeologické, o nichž se p. přednášející zmínil, ukázány budou“ (Zápisy o poradách výboru Spolku Musejního od 15. list. 1900 do 18. IX. 1913, zápis o schůzi výboru konané 11. března 1912; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, kniha 3). Valla stál ovšem stranou jakýchkoliv aktivit pardubického muzejního spolku. Ten měl ale ambice podnikat archeologické výzkumy v okolí Pardubic, a Vallu tudíž jeho představitelé považovali za škodnou ve svém revíru. Navíc se (mylně) domnívali, že Valla spolupracuje s muzejníky ze sousedního Hradce Králové, což na ně působilo jako červený hadr na býka – nálezy z Pardubicka měly podle jejich názoru zůstat v regionu, v němž byly objeveny. Když o několik týdnů později kopali Vallovi přátelé v Srchu na pozemku Josefa Balady z čp. 71 na tamějším žárovém pohřebišti kulturního komplexu lužických popelnicových polí, Pardubičtí se o tom okamžitě dozvěděli a jednatel muzejního spolku František Velinský psal takřka vzápětí Václavu Divišovi-Čisteckému: „Ti pánové odjeli s bednou, v které nálezy měli, do Stěblové. Majitel chtěl za jetel, který se na poli nalézá, náhradu původně 35 k, teď ji stupňuje na 100 k. Rád by přenechal kopání museu našemu. ... Ve středu přijedou ti páni znovu a budou dále kopati. Laborant musea hradeckého se při nějaké příležitosti prohlásil, že nebude brán žádný zřetel na museum pardubické, ježto toto nic nedělá, a že budou žároviště zkoumána, kde se na ně přijde. Mělo by se tudíž rozhodně v této věci něco činiti. ... Prosím proto, velectěný pane inspektore, račte určit, co by se konati mělo, abychom vůči veřejnosti si nezadali a současně nedali vše odvézt do Hradce. ... Očekávám Vaši laskavou radu co nejdříve. Kdyby snad zemské museum zakročilo také zde s tím, že nám část přenechá, bylo by snad dobře, ačkoliv by se muselo jednati rychle

⁶ Předměty věnované muzeu jsou zcela jistě totožné s předměty prezentovanými Theodorem Vallou na schůzi Prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých v Praze 5. října 1912 a (údajně) darovanými „p. prof. L. Niederlovi pro archaeologický kabinet české university“ (dopis Th. Vally c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, nedatováno/doručeno 9. října 1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Půlpán ve svém dopise zmínil „kámen (zelenokámen) opatřený v hladké straně rýhou 1 ½ cm hlubokou šikmo vedenou a vyhlazenou“ a mezi předměty věnovanými Museu království Českého byl „kámen plochý, po délce broušením načatý k rozštěpení“ (srv. Vokolek 2007, 50–51, tab. 76:1). Zcela jistě jde o jediný/stejný artefakt. Kromě předmětů uvedených v citovaném katalogu (Vokolek 2007, 50–51 – inv. č. H1-5792 až H1-5805) jsou ve sbírce Národního muzea evidovány ještě dva kusy rašeliny (inv. č. H1-6570, H1-6571).

a vynikající věci bychom pak nedostali.“ (dopis F. Velinského V. Divišovi-Čisteckému, 5. dubna 1912; SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 101). Na schůzi spolkového výboru o čtyři dny později se k celé záležitosti rozproudila živá debata, v níž vystoupil také Diviš-Čistecký. Ten poukázal „na toto vníkaní cizích činitelů do našeho obvodu. My vedlejších okresů nikterak nevykořisťujeme, nemůžeme ale také probádat všechna žároviště, an na to není jednak prostředků peněžitých a pak nikoho ve výboru, který by mohl celý svůj čas dohledu na vykopávky a jich úpravě věnovati. Později může zahájena býti velká akce za pomoci zemského musea a pak bude moci celý materiál býti důkladně prozkoumán a dle okolností získán. Takto se však nálezy tříští a věci se tím neposlouží. V tomto případě jedná se o průkaz, že nejsme k nálezům lhostejni a že si jich všímáme, i jest p. inspektor náhledu, aby se s p. Baladou jednalo a právo k výkopům se zabezpečilo.“ (Zápisy o poradách výboru Spolku Muzejního od 15. list. 1900 do 18. IX. 1913, zápis o schůzi výboru konané 9. dubna 1912; SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, kniha 3). Pokud Pardubičtí nechtěli zůstat zcela stranou, zbývala vsutku jen jediná možnost – převzít iniciativu. Muzejní spolek si proto z vlastních prostředků pronajal v Srchu část inkriminovaného pozemku a výkopů se ujal Jan Eisner, tehdy mladý učitel v Pardubicích, kustod muzejního spolku a jeden z prvních českých prehistoriků s univerzitním vzděláním (Eisner 1913; srv. též Eisnerovu rukopisnou zprávu o výzkumu – Pohřebiště lužického typu u Pardubic, červen 1912; SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 101; srv. též Husáková 2014, 67–68). Konec Vallova působení ve východních Čechách to neznamenal. Dne 14. července 1912 uskutečnil další ze svých přednášek pro veřejnost, tentokrát v Kuněticích na pozvání Učitelské jednoty „Budeč“ – a členové pardubického muzejního spolku se na ni opět vypravili. Prozatím však zjevně nechtěli vyvolat otevřený konflikt. Když „za přednášku, vyslechnutou napjatě, odvědělo se posluchačstvo, přeplnivoší prostornou místnost, dlouhým potleskem“ a Theodoru Vallovi „poděkoval předseda ›Budče‹ p. uč. Hloušek,“ připojil se k němu také „za muzejní spolek pardubický p. řídící učitel F. Potěšil“ (Anonymus 1912a).

Jenže Vallovy terénní aktivity nehodlal tolerovat ani Ludvík Domečka z muzea v Hradci Králové, neboť zasahovaly také do jeho archeologického rajónu – a navrhl pardubickým kolegům společný razantní postup. V listopadu 1912 mu Pardubičtí odpovídali: „Výbor muzejní projednal ve Vašem p. jednání zasláném připsi v příčině p. vrch. revidenta Vally a projevil úplný souhlas s tím, aby podle Vašeho návrhu požádán byl p. fin. rada Buchtela, aby na p. Vallu působil a další odnášení památek z okresu zamezil. Kdyby krok tento neměl výsledku, pak by snad mohlo použití se dalších prostředků ostřejších Vámi naznačených. Výbor předpokládá, že by akce tato s Vaším museem společně podniknuta býti měla, a to tím více, že těžce neseme, když z oblasti našeho politického okresu památky se vyvážejí a nám unikají.“ (dopis výboru Muzejního spolku v Pardubicích L. Domečkovi, 9. listopadu 1912 – koncept; SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 101). Zásah proti Vallovi se nemínil účinkem. Ve schůzi Prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých v Praze 15. února 1913 sice ukázal „dvě nádoby hradištního typu, které nalezeny byly při kostře, objevené při rozšiřování nádraží v Libici“ (Prokop 1913b, 39), a lebku z tohoto hrobu prezentoval v dubnové schůzi (Prokop 1913c), ovšem v tomto případě šlo o nálezy z roku 1911 (k nálezům z Libice nad Cidlinou srv. Valla 1913). A na schůzi 13. března 1913 „přednášel dle literatury i vlastního ohledání o jeskyni Barma Grande u Mentonu a předložil tam nalezených několik fosilních (plistocaenních) kostí a pazourků (mladopalaeolithických)“ (Anonymus 1914a, 22). Ovšem od jara 1913 neexistují po jeho dalších samostatných terénních archeologických aktivitách na Královéhradecku a Pardubicku žádné stopy.⁷

Zrekapitulujme, že o prvních objevech v rašeliništi v Libišanech, jež byly učiněny zřejmě někdy na počátku léta 1912, se v následujících týdnech (a měsících) dozvěděli činovníci Muzejního spolku v Pardubicích, muzea v Hradci Králové, Prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých v Praze, Archeologického sboru Musea království Českého a vídeňské c. k. Centrální komise pro památkovou péči. Je docela překvapivé, že představitelé pražských korporací se spokojili s informacemi sdělenými Theodorem Vallou (a s darovanými nálezy) a muzejníci z Pardubic se po jediné návštěvě v Libišanech o objev přestali aktivně zajímat. Kupodivu nejiniciativněji si počínala vídeňská c. k. Centrální komise, byť šlo spíše o souhru okolností. Emanuel Šimek totiž již od března 1912 plánoval inspekční cestu do Čech po různých archeologických nalezištích, mj. chtěl navštívit také Starý Mateřov a Kunědice na Pardubicku. Ve Starém Mateřově na podzim 1911 při melioraci jednoho z pozemků „objevena byla hráz ve zjištěné délce více 1 km., v koruně 80 cm. široká, do hloubky 4 m. sahající.“ A Boža Dvořák, konzervátor

⁷ O Vallových dalších životních osudech poskytuje informace pouze jeho korespondence s Jindřichem Matiegkou (Archiv NM – fond Jindřich Matiegka, karton 9, inv. č. 434). Po roce 1918 si změnil/počestil křestní jméno – a z Theodora Vally se stal Bohdan Valla. V meziválečném Československu byl členem Společnosti československých prehistoriků (dopis B. Vally J. Matiegkovi, 13. října 1923; Archiv NM – fond Jindřich Matiegka, karton 9, inv. č. 434), do archeologie však již zřejmě aktivně nezasahoval. V roce 1940 žil jako penzionovaný vrchní inspektor Československých státních drah v Hradci Králové (srv. též Sklenář 2005, 606).

c. k. Centrální komise pro okresy Pardubice, Vysoké Mýto, Litomyšl, Polička a Lanškroun (a zároveň jeden z kustodů Muzejního spolku v Pardubicích), v dopise do Vídně na začátku února 1912 dále sděloval: „Dovoluji sobě upozorniti na tuto důležitou stavbu⁸ a vyprošuji sobě, by vys. c. k. centr. komisse vyslala laskavě ku zjištění stavu věci svého rozpoznatele. Budeme se těšiti na delegáta a zároveň budeme mu moci ukázati nově odkryté pohřebiště u paty Kunětic, kde nalezeny mimo popelnic i předměty zlaté a skelné. Výhodná doba by byla v brzké době jarní, než budou pole kol hráze u Mateřova zasetá a až bude se moci pokračovati u Kunětic v odkrývání dalším pohřebiště, které řídí ochotně koresp. p. Diviš Čistický.“ (dopis B. Dvořáka c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 5. února 1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 39, složka Kunětic + tamtéž, karton 87, složka Starý Mateřov). Šimek chtěl původně cestu do Čech vykonat 18. března 1912, avšak musel ji odložit na podzim téhož roku (záznam z 15. března 1912 a nedatovaný záznam na spisu č. Z 1195/1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 39, složka Kunětic). A když v říjnu 1912 obdržel dopis od Theodora Vally s informacemi o objevech v Libišanech, sděloval interně v c. k. Centrální komisi, že „*anlässlich der projektierten Inspektionsreise nach Böhmen wären die (für die böhmische Præhistorie ausserordentlich wichtige) Pfahlbaufunde zu besichtigen und für das Jahrbuch Z. K. zu verwerthen*“ (záznam z 11. října 1912 na spisu č. Z 5223/1912 – podtrženo v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Tentokrát z cesty nesešlo. Dne 19. prosince 1912 psal Boža Dvořák do Vídně (snad po dohodě s Emanuelem Šimkem), že u Starého Mateřova, kde „*nalézají se pod ornici zdi do hloubky cir 5·00 m.,*“ je připraveno vše potřebné „*ku ohlédnutí starého zdiva. Zdivo v poli odkryto na několika místech od sebe vzdálených, aby seznán směr zdiva, a do hloubky 5·00 m., kde možno posouditi způsob provádění zdiva. Nyní jest čas nejpríhodnější, kdy pole není oseto a sníh zemi nekryje. Z jara bude nutno opět vykopané jámy zaházeti, aby se pole mohlo oseti. Doufám, že bude mile vyhověno zaslanému přípisu Z. K. 1194/1912 a ku posouzení vyslán pan Dr. Šimek.*“ (dopis B. Dvořáka c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 19. prosince 1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Starý Mateřov). Již 22. prosince 1912 byl Šimek ve Starém Mateřově (záznam z 15. ledna 1913 na spisu č. Z 6576/1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Starý Mateřov) a o den později v Kuněticích (záznam z 9. ledna 1913 na spisu č. Z 1195/1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 39, složka Kunětic). Zavítal také do Libišan a po návratu do Vídně o tamějším nalezišti referoval: „*Die ganze Lage des Fundplatzes wie auch die Beschreibung der Fundobjecte, die ich vom Lehrer Půlpán erhalten habe, sprechen dafür, daß in Libišany ein für die böhmische Præhistorie überaus wichtiger Pfahlbau entdeckt wurde. Wie auch der beiliegende, von mir dem Lehrer Půlpán abverlangte Bericht besagt, wurden in der Torfstecherei bei Libišany (Eigentum der Stadtgemeinde Bohdaneč, Bzk. Pardubitz) im Laufe des Sommers 1912 an einer etwa 65 m langen Stelle 5 Gruppen Pfähle, ferner mehrere Gefäßfragmente und Steinartefakte gefunden. ... (Ich selbst bekam in Libišany nurmehr einige Pfähle zu sehen und die wichtigsten, in Prag befindlichen Gegenstände konnte ich infolge plötzlicher Rückberufung nicht besichtigen). Der beiliegende Bericht Půlpáns beschäftigt sich mit dem Pfahlbau und mit einigen anderen Fundstellen in der Umgebung von Libišany*“ (záznam z 10. února 1913 na spisu č. ad Z 5223/1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).⁹

PLÁNY (ROK 1913)

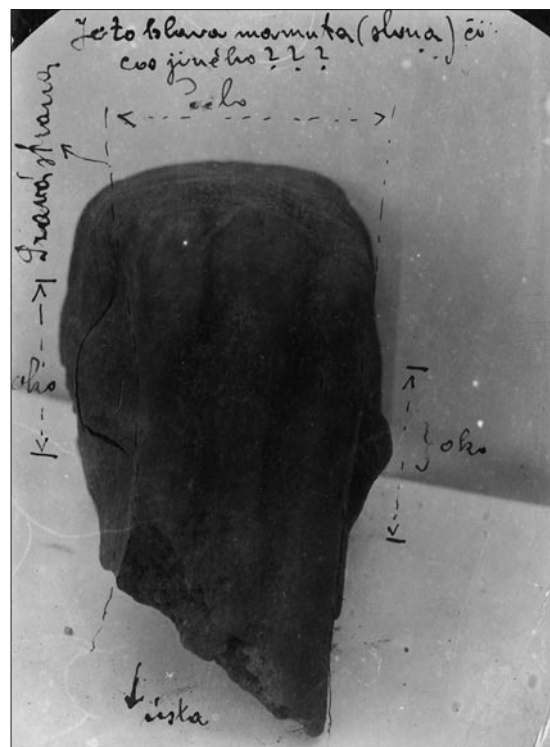
Bylo nesmírně důležité, že Emanuel Šimek se v Libišanech v závěru roku 1912 osobně setkal s Františkem Půlpánem, který měl objev tamější nákolní osady takřkajíc na svědomí, a dokázal si získat jeho důvěru. Libišanský učitel zájem ze Šimkovy strany nepochybně ocenil – Šimek byl totiž zřejmě jediný, kdo se o objevy v Libišanech vskutku zajímal, a na Půlpána určitě také zapůsobilo, že za ním přijel profesionální prehistorik z daleké Vídně. Proto začal Šimka v následujících měsících vytrvale informovat o svých archeologických objevech, jež nepocházely pouze z rašeliniště v poloze Na Bahnách, ale také z jiných libišanských nalezišť. Jejich korespondence (resp. Půlpánovy dopisy adresované Šimkovi), jež představuje nejdůležitější pramen pro rekonstrukci událostí spojených s libišanskou nákolní osadou, je dochována od března 1913.

Když psal Emanuel Šimek v únoru 1913 již zmíněný interní záznam pro své nadřízené o návštěvě v Libišanech, zakončil jej zdvořilou prosbou: „*Ich bitte dem Lehrer Franz Půlpán in Libišany, Post Opatovice a. d. Elbe, für seinen ausführlichen Bericht über die Pfahlbaufunde zu danken und ihn um sofortige Berichterstattung zu ersuchen, sobald in der Torfstecherei weitere Funde zum Vorschein kommen sollten.*“ (záznam z 10. února 1913

⁸ Ve skutečnosti šlo o geologický útvar – ložisko vyvřelé horniny, tzv. limburgitu (Rosůlek 1912–13; týž 1913a; Anonymus 1913a).

⁹ Šimkem zmíněná zpráva zaslaná do Libišan Půlpánovi („*der beiliegende, von mir dem Lehrer Půlpán abverlangte Bericht*“) ani Půlpánova zpráva („*der beiliegende Bericht Půlpáns*“) nejsou ve spisu dochovány.

na spisu č. ad Z 5223/1912; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Ovšem rychlejší než těžkopádná úřední byrokracie vídeňské c. k. Centrální komise byl František Půlpán. Zatímco vídeňští byrokraté zformulovali děkonný dopis do Libišan teprve v závěru března 1913 (dopis c. k. Centrální komise pro památkovou péči F. Půlpánovi, 31. března 1913 – koncept; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany), libišanský učitel sděloval již v polovině téhož měsíce Emanuelu Šimkovi: „Dnes po delší době byl jsem v Průhonu“. Tam odkryl při dobývání písku p. J. Slezák sídelní jámu a mnoho střípků mi z ní přinesl, i jednu kostičku: kousek lopatky. Protože jsem byl ale churav chřipkou, nemohl jsem se ven odvážit až dnes, kde jsme jámu ohledali společně s panem pokladníkem Severozáp. dráhy z Opatovic.“ A svůj dopis doprovodil mj. kresbami několika střepeň a profilu jámy (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 18. března 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). V pískovně v Průhonu se mu také ještě během března 1913 podařil zajímavý objev – našel totiž artefakt, o němž se domníval, že představuje část plastiky-hlavy mamuta. Patrně o tom psal Šimkovi, ten mu zřejmě odpovídal a nadhodil možnost, že by bylo vhodné získat pro libišanské výzkumy dotaci z fondu c. k. Centrální komise. Půlpánovi se také podařilo zajistit zhotovení fotografie údajné mamutí hlavy – pořídili mu ji v muzeu v Hradci Králové (obr. 1). V předposlední březnový den roku 1913 posílal fotografii Šimkovi do Vídně a dodával: „Ty žádosti o subvence necháme až po osobním projednání.“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 30. března 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

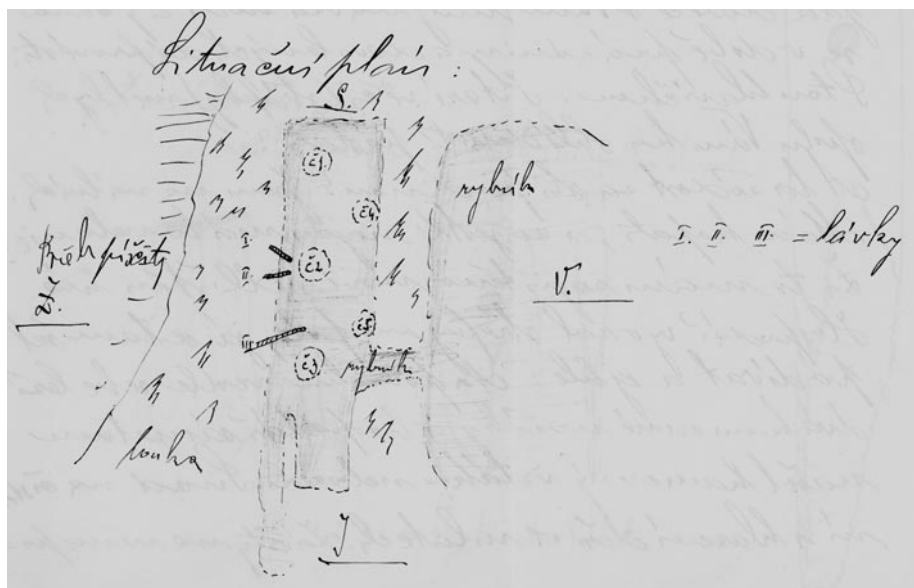

Obr. 1. Fotografie tzv. měsíčitého idolu („hlavy mamuta“) z polohy Průhon v Libišanech, zhotovená v roce 1913 (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 1674/1913)

Šimek fotografii obdržel a po několika dnech v c. k. Centrální komisi interně navrhol: „Da die Sache wissenschaftlich sehr interessant sein könnte, bitte ich Půlpán um Einsendung des Tierfigurfragmentes wie auch der mit demselben gefundenen Gegenstände (Tonscherben etc.) für kurze Zeit zu ersuchen.“ (záznam z 8. dubna 1913 na spisu č. Z 1674/1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). A na počátku května 1913 c. k. Centrální komise vskutku požádala Půlpána „dieses Fragment sowie sonstige Fundstücke zur Besichtigung einzusenden“ (dopis c. k. Centrální komise pro památkovou péči F. Půlpánovi, 3. května 1913 – koncept; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

Půlpán ovšem váhal. Na začátku července 1913 sděloval Šimkovi (obr. 2): „Tož jsme to v rašeliništi na Bahnách vyhráli. Našli jsme počátek baráku č. 3. a v něm brusů, brousků, mlýnků celou hromadu. Dále odkryty dvě lávky k číslu 2. a jedna (pravděpodobně) k č. 5. V čísle 2. a 3. leží celé množství střepeň, takže jsme bohatí až, až. Máme ca 40 kolů, 2 trámce, 3 lávky, 30 cihel rašeliny se střepeň, 30 cihel rašeliny s uhlím (drobným i velkým), 30 kamenů: brusů, mlýnků, 4 polévané (glasurované) žárové slitky, dle mého domnění asi nejzajímavější předhistorický chemicko-fyzický produkt. Podrobný popis zatím neuoádím. Těším se, že se k nám v srpnu podíváte a sám vše posoudíte. Tu hlavičku jsem Vám posud neposlal. Slíbil návštěvu jeden, že se přijde podívat, slíbil druhý a já jim neodřekl a čekal na ně. Nyní opět oznámilo museum zemské návštěvu pánů p. ing. Stocký, v. rada Buchtela, prof. Dr. Němec a pro nepohodu se nemohou k nám dostat. Již přes měsíc je čekám. Já bych opravdu byl rád, kdyby věc prohlédli a posoudili. Ať chtějí nebo ne, nedám jim však nález dřív, dokud ho u nás (dle slibu v srpnu) nezhlednete. Ovšem, nevím, jest-li budou páni tak se o věc zajímají a případně o nález žádati. Nehodilo by se Vám, náhodou, udělati si společnou schůzku s pány z Prahy u nás? Vy byste se snadno dorozuměli telefonem. Páni slíbili, že přijedou některý den po 15. červenci. Po případě k Vašemu oznámení mohl by snad některý z pánů Vašich z pražského komisariatu spolu s pány přijeti. Ovšem, nevím, jak dalece se Vám můj návrh hodí a pokud se v době prázdnin a dovolených dá provést. S tou hlavičkou: Které věci (střípky) měl bych spolu Vám ku shlédnutí poslat? A ta žádost o stipendium? Jsem na váhách. Mám kopati, a co jestli najdu málo nebo nic?“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 8. července 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany; srv. též *Anonymus 1913b*; *týž 1913c*).

Avizovaná trojice pánů z Prahy do Libišan vskutku zavítala. Půlpán vzápětí odeslal do Vídně záhadnou hlavičku mamuta „spolu s význačnými při ní nalezenými střepeň v sídelních jamách v Průhonu ku vě-

Obr. 2. První dochovaný náčrt rašeliništního naleziště v poloze Na Bahnách v Libišanech, zhotovený Františkem Půlpánem v červenci 1913 – zřetelně je vyznačeno pět míst s nálezy shluků svislých dřev, názorně je také poloha zbytků tří údajných dřevěných lávek (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 5110/1913)

deckému prozkoumání a žádá, by [po] skončeném zkoumání laskavě mu zpět zaslány byly“ (dopis F. Půlpána c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 16. července 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).¹⁰ A následující den psal do Vídně Šimkovi: „Velevážený pane doktore! Včera 16. t. m. přijeli k nám páni z Prahy: pp. v. r. Buchtela, prof. Dr. Němec, inž. Stocký a prohlíželi 1.) moje sbírky, 2.) sídelní jámy v Práhonu, 3.) terén kolových staveb na Bahnách. Doufám, že byli celkem s výsledkem cesty spokojeni a stopami kolových staveb takofka nadšeni. Sestavovali plán, jak budou v příštím roku soustavně na Bahnách kopat, aby zjistili způsob staveb dle sestavení kolů.... Pomohou-li si od vody, nevím. Ale jde všecko, musí jít i toto. A připomínali mi, abych o subvenci žádal. Proto obracím se k Vám, vážený pane doktore, o pomoc a laskavé sprostředkování.“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 17. července 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

Půlpán si nevyvíšlel. Museum království Českého totiž vskutku zamýšlelo provést v Libišanech výzkum. Pouhý den po Buchtelově, Němcově a Stockého návštěvě u Půlpána psali jeho činovníci městské radě v Bohdanči, aby „svolila k podniknutí výkopů na městském rašeliništi u Libišan, v němž se vyskytly vzácné zbytky starých nákolních staveb. Pro českou vědu archaeologickou je probádání tohoto místa, dosud jediného v Čechách, ohromné důležitosti, a slavná městská rada získala by si žádaným povolením nehynoucí zásluhy o rozvoj české vědy a vděku badatelů jak domácích, tak i cizích. Museu království Českého jde jen o probádání malého celkem kusu půdy, asi ve výměře 10 × 20 m, při němž by se odkryla hlavně jen zemitá vrstva nad rašelinou, aby se zjistil systém dřevěných staveb, což při racionálním dobývání rašeliny není možno. Zároveň se zavazuje správa Musea království Českého, že všecku rašelinu, kterou by snad bylo třeba v prozkoumávaném místě odkopati, odveze, tak že by ani tím slavné městské radě nevzniklo žádné škody.“ (dopis praesidia Musea království Českého městské radě v Bohdanči, 17. července 1913 – koncept; Archiv NM – fond RNM, karton 79, č. 1531). Hned následující den dopis dorazil do Bohdanče a městská rada žádost muzea na své schůzi 23. července 1913 schválila.¹¹ Ovšem muzeum již žádnou další aktivitu v celé záležitosti nevyvinulo.

Zvěst o libišanských objevech se zatím roznesla po kraji a v srpnu 1913 se objevil obsáhlý článek dokonce v bohदानeckých lázeňských novinách – a hlavní mediální hvězdou byl pochopitelně libišanský učitel František Půlpán, který „s láskou ujal se zachraňování těchto dokladů předhistorického způsobu života obyvatelů polabského kraje našeho, vrhajících nové paprsky světla do temnot jeho historie dob nejdávnějších“

¹⁰ Posudek byl v tomto případě jednoznačný: „Die Funde gehören der sog. Bylaner Stufe, die der jüngsten Hallstattstufe entspricht, an. Das ‚Tierkopffragment‘ dürfte den Teil eines Feuerbocus o. Mondídols vorgestellt haben.“ (záznam z 25. října 1913 na spisu č. Z 3376/1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany; k českým nálezům tzv. měsícovitých idolů srv. souhrnněji Mazač – Kloužková 2012; Smejtek 2014, 509, obr. 8:1, 15).

¹¹ Z protokolů ze zasedání bohदानecké městské rady vyplývá, že na schůzi 23. července 1913 byla projednána korespondence s pořadovými čísly 1822–1960 (Protokoly městské rady 13. 5. 1902 – 11. 12. 1919, zápis ze schůze 23. července 1913; SOkA Pardubice – fond Archiv města Bohdaněč, kniha 104). Dopis Musea království Českého byl do Bohdanče doručen 18. července 1913 a do tzv. podacího protokolu byl zanesen pod číslem 1919 – z připojené poznámky „povoleno“ vyplývá, že žádost muzea byla schválena (Podací protokol 1913, záznam 1919; SOkA Pardubice – fond Archiv města Bohdaněč, kniha 232). Žádné další údaje nelze zjistit.

(Anonymus 1913f, 2). V polovině září 1913 psal opět do Vídně Šimkovi: „Blahorodý pane doktore! Poslední Váš dopis ze dne 19./VI.¹² jsem obdržel a pokud bylo v mé moci, vyhověl jsem pánům z Prahy a posloužil jim ve všem, oč žádali. Ale Vašemu vyzvání, abych do Vídně prozatím nic neposílal, nemohl jsem vyhověti, neboť věc byla již hotova: hlavičku s význačnými střepy, nečištěnými, nýbrž ve stavu, v jakém byly nalezeny, zaslal jsem již 18./VI.¹³ doporučeným způsobem do Vídně Vaší komisi. Od té doby uplynulo již více než 8 neděl, a protože jsem žádné zprávy nedostal, nevím, jest-li zásilka správně došla, po případě i dopisy a žádost zvlášť přiložené. A byl u nás nedávno také archeol. p. P., který mi sliboval, že více zasláné věci zpět neobdržím. Odbyl jsem ho, a na jeho slova ‚to my spíšeji (hlavičku) dostaneme‘, řekl jsme mu, že kdo nic nepůjčil a nezaslal, také nic nedostane, já že jsem ji půjčil, já že ji zaslal, že ji také dostanu zpět. Teď práce naše skoro stojí. Nového zatím není nic zvláštního, na samostatné pracování (kopání) v sídelních jamách není peněz a na Bahnách (v rašeliníšti) se skoro nepracovalo, až teď, kdy se bude dělati nová zásoba na příští sezonu. I letošní léto nepřálo zcela nic koupání a hledání ve dne rašeliníště. Přece však dvakrát sem byl v rašeliníšti ve vodě. Našel jsem (vytlpal) několik kolíků [pod č. IV.] ve dne rašeliníště a nechal je tam. Ať tam odpočívají, a kdyby tam někdy kdos jiný pátral, ať se jimi těší. Jak dlouho já budu do toho dělat, nevím. Vždyť ani nevím, co konečně svedu s věcmi již nalezenými v rašeliníšti. Páni z Prahy přijeli, prohlédli vše, odjeli a od té doby nic. Já jsem se nenabízel: ‚Pracujete-li pro zemské museum, reflektujete na nalezené věci? Příklad byste si je do zemského?‘ Nezdálo se mi to býti vhodným nabízet se, spíše jsem čekal, že oni sami o věci se budou ucházeti. Nezmínili se slovem, že by o nálezy pro zemské se chtěli ucházeti, nepsali od té doby ni řádky, ani nevím, jestli o věci ve vědeckém kruhu odborníků učinili posudek. Nevím nic, jsem na samotě, na poušti, odloučen od všeho a ode všech. Prosím Vás, pane doktore, vzpomeňte na mne několika řádky, až se Vám čas hodí. Aspoň mi oznamte, zda-li Váš zásilka ‚hliněného zboží‘ došla, a co tomu Vaše ‚Videň‘ říká. Že rád uhlídám zase ty hliněné věci doma, uvěříte, neboť čím věc déle trvá, tím spíše se začátek té věci poděje. Sám Jste mi psal, že o mých zápisních vánočních nevíte, že po nich musíte pátrat. Abych nezapomněl: Lázeňský lékař v Bohdanči p. Dr – si umínil zříditi v lázních Bohdanči lázeňské museum, sebrali totiž památné věci odnášející se k samotným lázním a městu Bohdanči. A tu chce na mně některé z nalezených věcí.¹⁴ Ovšem, musím některé věci dáti, ale které, jak a kolik bylo by dobře s odborníkem určit. Kdy se, pane doktore, přijedete na nás podívat? Beztoho jsem se na Vaši vzácnou a milou návštěvu po celé prázdniny těšil. Neráčíte jet do Prahy na archeologický sjezd o sv. Václavě? To byste si mohl udělati k nám zajižďku a poraditi mi, co a jak dělat.“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 17. září 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

Půlpánova snaha přimět Šimka k návštěvě Libišan však nebyla úspěšná. Na začátku listopadu 1913 proto psal opět do Vídně: „Blahorodý pane doktore! A nejedete se k nám podívat, ačkoli právě nyní dalo by se u nás pracovati o novém sídlišti. ... Nachází se ve vsi na poli p. Vaněčka, toho mládence, který mi přinesl za Vaší přítomnosti střípky a pazourkový nožík, a který s námi po vsi chodil a na ‚Bahna‘ šel.“ A po popisu nových objevů v Libišanech dodával: „A napíšu dnes do Prahy Zemskému m., co si asi myslí. – Jistě že nic a neozpomenu si na takového kantárka z Vystrkova. Bohdaneč úsilně uchází se o nálezy z rašeliníště. Jiná musea ráda také přijmou, co bych jim dal – a nějaká soukromá osoba uchází se o věci a nabízí peníze. Nebylo by tudíž dobře prositi ‚Z. m.‘, aby laskavě ráčilo chtít.“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 1. listopadu 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Šimek však ve skutečnosti nezahálel a zřejmě především díky jeho přimluvě udělila c. k. Centrální komise libišanskému učiteli dotaci 200 korun na výkopy v Libišanech. Na začátku prosince 1913 totiž Půlpán Šimkovi děkoval „za laskavou přimluvu, jíž se mi subvence dostalo.“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 5. prosince 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Archeologické výzkumy libišanského učitele mohly začít, a to se státní podporou!

¹² Jde patrně o chybné datum, neboť podle kontextu událostí Šimkův (nedochovaný) dopis musel pocházet z 19. července 1913 (šlo zjevně o reakci na Půlpánovu výzvu k návštěvě Libišan z 8. července 1913; je zajímavé, že Šimek podnikl 7. května 1913 cestu na Pardubicko, při níž navštívil Platěnice a Úhřetice, avšak do Libišan zřejmě nezavítal – srv. *Rosůlek 1913b*).

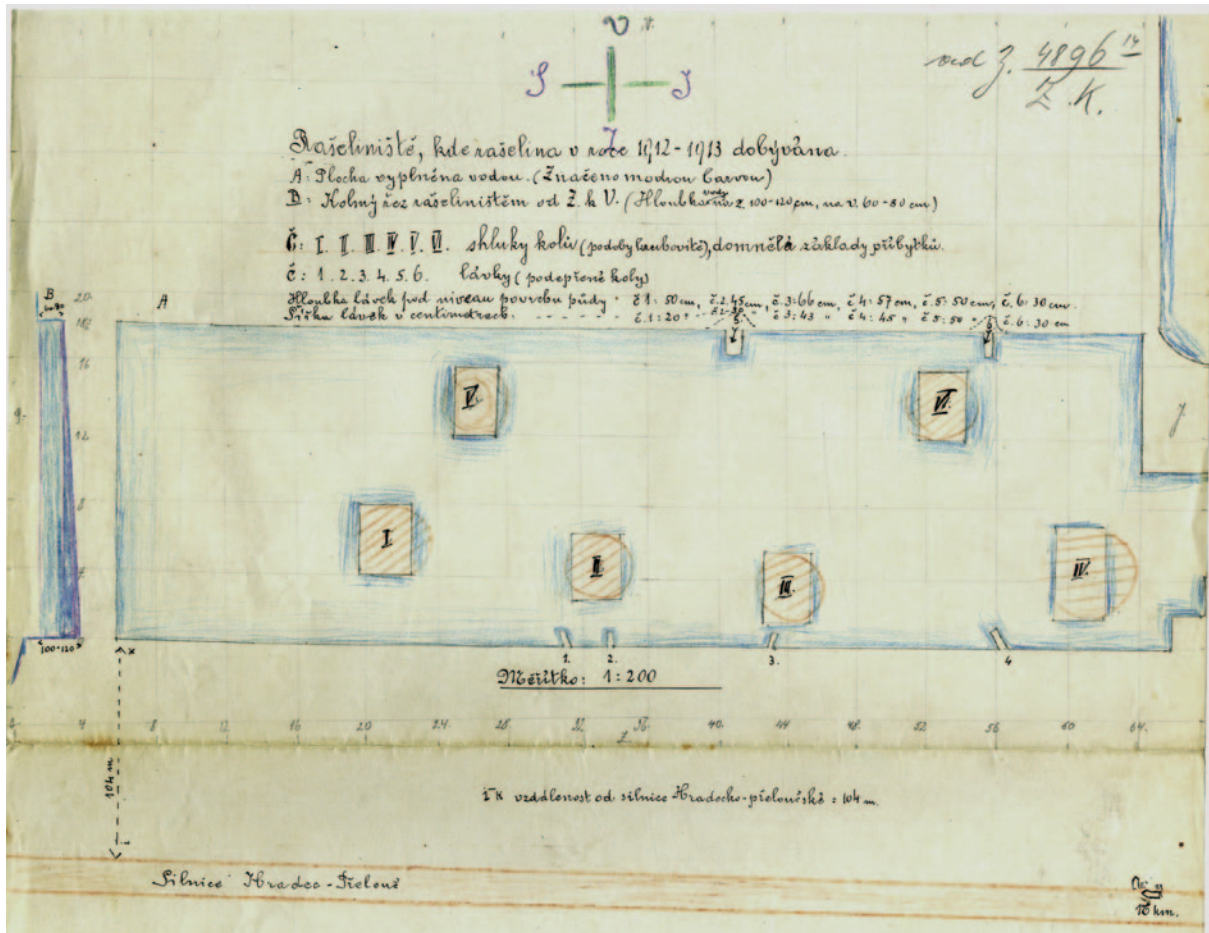
¹³ Opět jde o nepřesné datum, neboť inkriminovaný dopis byl sepsán 16. července 1913 (odeslán byl tudíž zřejmě 18. července 1913, nikoliv 18. června 1913).

¹⁴ V říjnu 1913 vznikl rukopisný návrh stanov *Muzejního spolku v král. komor. městě Bohdanči*, zjevně v souvislosti se záměrem zmíněným v Půlpánově dopise. A když 14. prosince 1913 František Půlpán přednášel přímo v Bohdanči o objevech v Libišanech, vyzval při té příležitosti posluchače, aby „každý ochotně podporoval akci v městě Bohdanči, směřující k založení městského musea, v němž zachráněno může býti vše, co jest dokladem někdejšího života našeho kraje“ (Anonymus 1913d). Na schůzi městského zastupitelstva byl vzápětí „v zásadě přijat písemný návrh p. kand. prof. Jar. Mareše na zřízení této instituce, pro níž u nás jest dostatek materiálu, hodného uchování věkům příštím, a zpřístupnění jeho návštěv občanstva i žactva škol místních i okolních obcí“ (Anonymus 1913e). Nakonec však byl Muzejní spolek v Bohdanči založen teprve v roce 1923 a tamější muzeum bylo otevřeno dokonce až v srpnu 1930 (ke konstituování bohdanečského muzejního spolku od roku 1913 srv. příslušné materiály v SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Bohdaneč, karton 1). Libišanské nálezy se do jeho sbírek nikdy nedostaly.

VÝZKUM (ROK 1914)

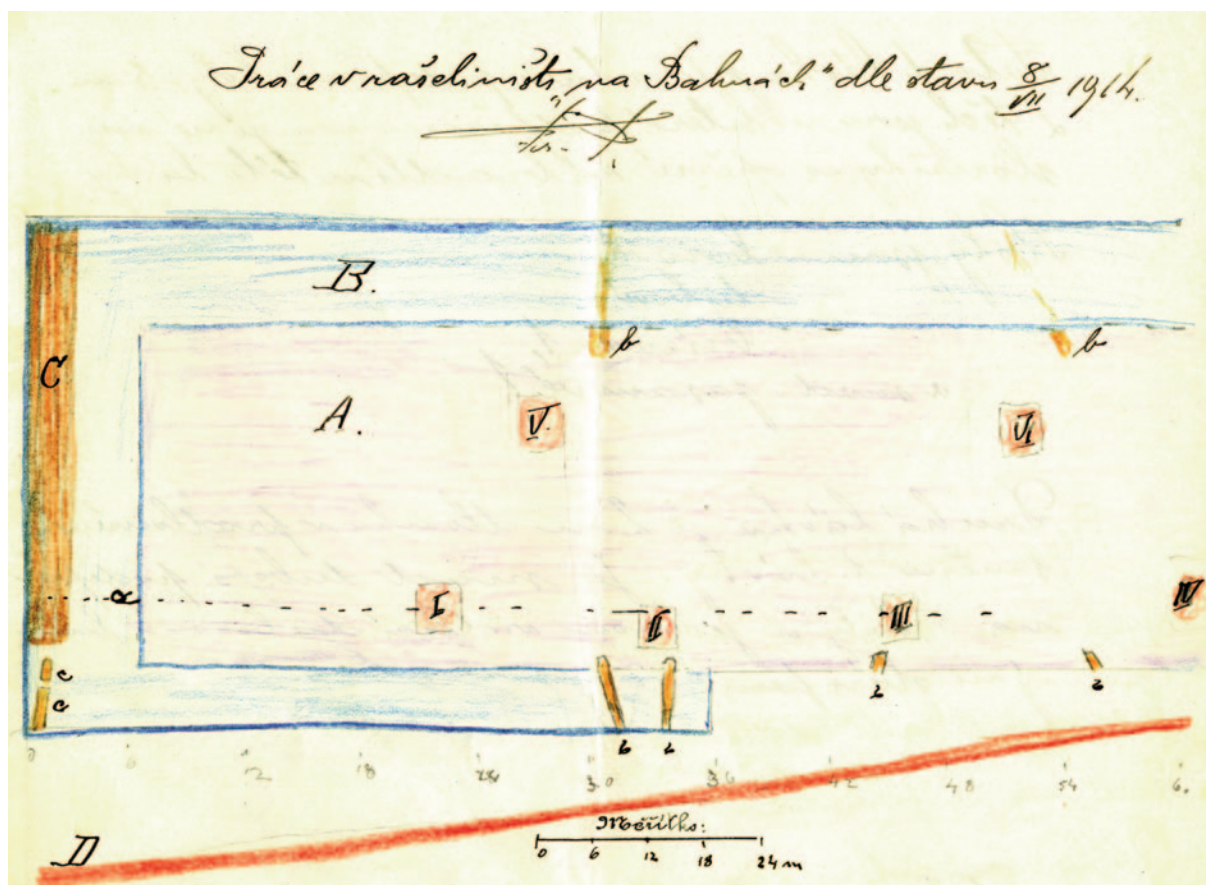
S penězi po ruce se František Půlpán pustil do terénních akcí. Jeho pozornost nepatřila pouze nákolní osadě v poloze Na Bahnách, kopal totiž také na jiných lokalitách. A na jaře 1914 se po více než roce viděl s Emanuelem Šimkem. Ten již od podzimu 1913 plánoval cestu do Libišan, neboť tehdy v souvislosti s novými objevy v Dolanech, Platěnicích a v Kopistově cihelně v Úhřeticích, interně podotýkal: „*Da eine Inspektion in Libišany, daß sich ebenfalls in der Gegend befindet, bereits genehmigt ist, wären gleichzeitig auch die hier besprochenen Fundorte zu besuchen.*“ (záznam ze 17. listopadu 1913 na spisu č. Z 1627/1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 13, složka Dolany). Avšak přestože cesta byla schválena, Šimek ji neustále odkládal. Teprve když 9. dubna 1914 psal z Pardubic Boža Dvořák o nových objevech v Dražkovicích, Mikulovicích a Jesničanech/Starých Jesenčanech a uvedl, že očekává „*milých zpráv, kdy račte vyslati pana Dr. Šimka k určení nalezišť, dokud čas a nebude oseto*“ (dopis B. Dvořáka c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 9. dubna 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 15, složka Dražkovice), rozhoupal se k činu. Dne 25. dubna 1914 přijel do Pardubic a v následujících dnech podnikal výpravy na naleziště v okolí. Byl např. v Osicích,¹⁵ s Božou Dvořákem a Františkem Karlem Rosůlkem z pardubického muzejního spolku zajel 29. dubna 1914 do Dražkovic, kde „*odkryl sám jeden pohřeb, z něhož nádoby uloženy byly ve statku páně Kabrhelově a dopraveny později povozem c. k. konservatora Boži Dvořáka do pardubického musea*“ (Anonymus 1913–14c; srv. též Jednatelská zpráva Musejního spolku v Pardubicích za rok 1914, str. 2; SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 104), o den později společně zavítali do Starých Ždánic a Dolan (Rosůlek 1915–16, 1). V následujících dnech navštívil Kunětice, Vysoké Mýto, Úhřetice, Chrudim a Pardubice. Na Libišany došlo teprve odpoledne 3. května 1914 a Šimek se tam vypravil v doprovodu Boži Dvořáka (Anonymus 1913–14c). František Půlpán mu pak poslal do Vídně obsáhlý dopis, který psal doslova na pokračování: „*Velevážený pane doktore! Přišla bída na kázaky' praví ruské přísloví a došlo také i na mne. Po Vašem odjezdu přestaly mi nohy sloužit a konečně jsem padl, ulehl a nemohl se ani hnouti. Rád bych Vám podal úhrnou zprávu, v níž by každá z mých věcí tvořila samostatný celek, ale jde to pomalu ku předu. V chorobě jsem psát nemohl, teď mám opět mnoho zadržené práce jiné, školní, a po škole to láká i ven a večer je krátký, tak že se mnoho neudělá. ... Ku chystanému sjezdu přírodopýtců a lékařů vypravil se z lázni Bohdaneč p. Dr. Stauch, lázeňský lékař, a zaslal ke mně dva pány s lístkem, že prosí, abych mu půjčil některé kolíky a kameny a plánek, že by rád uspořádal na sjezdu výstavu a chtěl by u Pánů paradovati (? Luhačovicům?). Nemohl a nesměl jsem odřici. Sám vše odvede, tak píše, a já musím být přece s nimi za dobře, aspoň než to skončíme. Proto Vás také prosím, byste laskavě a pokud Vám bude možno dle svého vlastního uznání a svým vlastním způsobem zprávu o stavbách kolových ve zprávách svých a v těch listech, kterým své články zasíláte, publikoval.*“ Za několik dnů se k rozepsanému dopisu vrátil: „*Teď jsem již konečně hotov (5/VI) a po prohlédnutí všeho zašlu tyto věci asi v neděli neb v pondělí. V příloze zašlu ‚Osvětu Lidu‘ a ‚Samostatné Směry‘ se zatrženými zprávami o vykopávkách. Zároveň hotovím i účet na subvenci a přiložím novou žádost, jež ponechám úplně Vaší blahovůli a dobrému uznání, zda je možno ‚Ústřední komisi‘ předložit. V případě kladném, prosím Vás, pane doktore, o laskavou pomoc a přímluvu, neboť peněz potřebuji, už na ten papír, jehož stohy popíši. A i na to psaní nadřízená instance pobručuje: ‚Aspoň, kdyby za to co bylo‘ a hned dokládá, že mně to všecko vystěhuje na dvůr. ... Pokud se Vám některé věci hodí, račte si je nechat a jich užít, neboť jsou výhradně pro Vás pracovány, kterých byste snad nepotřeboval (i žádost), prosím, byste mi je při příležitosti vrátil. Pokud se týče publikování, račte si laskavě dle svého uznání volně užít, čeho je Vám libo. Jen bych Vás prosil, byste hlavně pokud se týče kolových staveb na Bahnách učinil tak v době blízké, neboť ten žádá zprávu tu, jiný onu, a já nemohu někdy odřici, ku př. panu dru lázeňskému v Bohdanči. Jindy opět obrátí se na mne redakce listu ‚Kr. R.‘, že prý je pan tajemník Domečka z Hradce na mne odkazuje. – Mám je odbýt? Není možná, nebylo by to slušné [ode mne] a nepravdu mluvit nelze. Tedy: Prosím Vás, račte, pane doktore, co novinky ji dle svého uznání užít.*“ Následující den pokračoval: „*Včera, t. j. 5./VI. ve 4 h. odp., přijeli sem autem starosta Bohdanče p. Veselý a redaktor Nár. Politiky Kadner. Pan redaktor horlivě zajímal se o nálezy kolové – v zájmu vlastního článku – publicistiky – i v zájmu reklamy lázní bohdanečských. A zase musím ukazovat, vysvětlovat, informovat návštěvníky. Tu ovšem těžko držeti vše pod poklicí a mnohé se musí povědět – vynést.*“ A za další tři dny uzavíral: „*Pan okresní hejtman vzkázal po panu starostovi, že se přijede podívat do Libišan na nálezy, ale nevím kdy; kdybych se nadál, že to bude co nejdříve, nezasilal bych Vám ještě tyto věci. Takto však už nemohu otálet.*“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 10. června 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). A k dopisu vskutku přiložil nejen několik podrobných elaborátů o svých výzkumech (Příloha 1–4), nákres libišan-

¹⁵ V Osicích ověřoval zprávy o tamějších žárových pohřebištích kulturního komplexu lužických popelnicových polí. Po návratu do Vídně o jednom z nalezišť interně sděloval: „*Den Mitteilungen des Regulierungsingenieur K. Zelenka zufolge wurde der größte Teil des Friedhofes durch den Raubgräber Trubač vulgo Svině zerstört.*“ (nedatovaný záznam na spise č. Z 7222/1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 56, složka Osice).

Obr. 3. Nákras rašeliništního naleziště v poloze Na Bahnách v Libišanech, zhotovený Františkem Půlpánem v červnu 1914. K Půlpánovu nákrasu je připojen přehled nálezů z míst I.–VI. s názvem Nalezeno v kolištích: (I.) Málo koliků. Střípky. Kost snad paroh. Uhlí drobné. (II.) Brusy hlazené. Střípky. Kolíky. Uhlí dřevěné. Křivák dřevěný [kresba]. Deska pískovcová 2 × 22 × 25 cm. (III.) Mnoho koliků. Trámce a lárky. Brusy. Mnoho střepeň a uhlí. (IV.) Koly a kolíky. Mlýnky. Polévané slitky. Brus ledvinkovitý. (V.) Málo koliků. Dva bílé kameny. Střípky. Jeden křížky zdobený. (VI.) Kolíky. Dřevěné uhlí (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 4896/1914)

ského rašeliniště, v němž byly objeveny údajné zbytky nákolní osady (obr. 3), plán Libišan s archeologickými nalezišti a soupisem nálezů, jakož i tři výtisky novin se zprávami o libišanských objevech (Anonymus 1913c; týž 1913–14b; týž 1914c), ale také žádost o novou dotaci ve výši 200 korun, neboť „částka 200 K přiřknuta jemu r. 1913 byla vykonanými pracemi vyčerpána a dokonce i překročena“ (dopis F. Půlpána c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 6. června 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Šimek jeho žádost interně opět podpořil: „Wie ich mich gelegentlich meines Besuches in Libišany überzeugen konnte, waren die bisherigen Bemühungen Půlpáns derartig glücklich, daß es ihm gelungen ist, an etwa 6 Stellen prähistorische Fundstätten zu entdecken. Die älteste und gleichzeitig auch die wichtigste stellt der Libišaner Pfahlbau vor. Von diesem rühren auch die keramischen Proben her, die mir Půlpán vor kurzem eingesendet hat. Nach denselben dürfte der Pfahlbau etwa der jüngeren Bronzezeit (schlesische Stufe) angehören (nach den ersten, vor etwa zwei Jahren gemachten Funden hat ihn Kons. Buchtela für äneolithisch angesehen). Derselben Zeit, wie der Pfahlbau, scheint auch eine in der Nähe derselben befindliche Ansiedlung (s. Vorakten) angehören. Die vier übrigen Fundstellen sind burgwallzeitlich, eine davon befindet sich inmitten des Dorfes (Marterl), drei in der nächsten Nähe desselben. Půlpán hat bereits im Vorjahre eine Subvention von 200 K erhalten, und hat sich redlich bemüht, mit derselben möglichst viel zu leisten. Da er nicht vermögend ist und sich als brauchbarer Berichtstatter bewährt hat, möchte ich die Gewährung einer neuerlichen Subvention wärmstens befürworten.“ (záznam z 4. července 1914 na spisu č. Z 4896/1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). A v pravidelně otiskovaných zprávách o činnosti vídeňské c. k. Centrální komise byla o libišanských objevech zveřejněna stručná zpráva (srv. též Anonymus 1914b).

Obr. 4. Nákras rašeliništního naleziště v poloze Na Bahnách v Libišanech, zhotovený Františkem Půlpánem v červenci 1914. K Půlpánovu nákrasu je připojena vysvětlující legenda: A = Plocha fialová, rašeliniště vydolované v r. (1911), 1912, 1913. B = Plocha modrá, rašeliniště vydolované v roce 1914. C = Plocha hnědá, rašeliniště, jež vydolováno bude v r. 1914. D = Čára červená značí písčité násyp, břeh. I. II. III. IV. V. VI. = shluky kolů. a = směr shluků kolových. b = lávky z roku 1913. c = lávky z roku 1914, objevené 3. a 4. července 1914 (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 5455/1914)

Nová subvence pro Půlpána byla záhy vskutku schválena – a vídeňská c. k. Centrální komise neprodleně libišanského učitele informovala: „Die Z. K. dankt für den ausführlichen Bericht über die Resultate der bisherigen Grabungen in Libišany. Zur Fortsetzung derselben wird Z. K. die erbetene neuerliche Subvention von 200 (zweihundert) Kronen bewilligt und die Amtskassa unter einem angewiesen, diesen Betrag gegen eine vorherzusendende, skalamäßig gestempelte Quittung auszuzahlen. Gleichzeitig wird bemerkt, daß die Subvention in erster Linie für Arbeiten im Torfmoore zu verwenden und gelegentlich der seinerzeitigen Verrechnung ein schriftlicher Nachweis (Quittungen) über die an Wenzel Kolín ausgezahlten Remunerationen beizubringen wäre.“ (dopis c. k. Centrální komise pro památkovou péči F. Půlpánovi, 8. července 1914 – koncept; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Půlpán byl příznivým vývojem událostí nepochybně povzbuzen, a tak již záhy sděloval do Vídně novinky o posledních objevech, především o údajných dřevěných lávkách (obr. 4): „Tyto nové lávky jsou dvě. První, nejspíše jasanová, dlouhá je 4 m. Je to kmen s přisekanými větvemi o pahýlech 1 m, skácený do bažiny. Horní větve jsou osekány a látka zhruba na vrchu ohlazená. Tato 1. látka je tu a tam podepřena koly, 8mi. Z těch jsou některé podpěrou, ale jiné asi sloužily za opěru zábradlí u této lávky. Koly jsou: borové, dubové, břízové: 1, a snad jasanové: 1. Druhá látka je 2 m dlouhá v prodlouženém směru 1. lávky. Je snad dubová, podepřena 5 koly a jednou vidlicí dubovou, hotovým sloupem. K této druhé látce přísluší ve vzdálenosti 2 až 5 m shluk kolů ‚hnízdo‘, má-li být přesně ve směru přímky a kolový příbytek. Snad vedou tyto lávky ku některým vzdáleným příbytkům kolovým. Jejich neobyčejná důkladnost o tom svědčí. Dřívější lávky té důkladnosti neměly. Budou-li nalezeny koly ‚hnízdo‘ a střepy s kameny v čáře a, pak je to osada stavená přesně dle plánu.“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, nedatováno/doručeno 22. července 1914 – podtrženo v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

Pak ovšem do událostí zasáhl počátek *Velké války* a plánům na pokračování libišanského výzkumu zazvonila hrana. Teprve za pět měsíců psal Půlpán znovu do Vídně Šimkovi: „Velevážený pane doktore!

Děkuji Vám z plna srdce za Vaši laskavost a přízeň. Co se děje? Co se děje s námi oběma? Já jsem domobranec II. výzvy a nyní doma, učím. Nevím však, jak to dlouho takto potrvá. Denně častokrát vzpomínám na Vás, všichni, celá rodina naše. Jste-li v úřadě ve Vídni nebo v Pulji ve službě válečné. Přejeme Vám vše nejlepší, by Vás jakákoli nejmenší nehoda minula a nepostihla, jak se u nás děje. Hned po prohlášení mobilisace stěhoval se kde kdo. Hosté z lázní, výletníci domů, muži odcházeli na vojnu, my domobrancí II. výzvy počítali, kdy na nás dojde, ženy a děti nařikaly. To byl první prudký náraz. Potom nastalo jakési utišení, až došlo na II. výzvu a nováčky. Ubývalo hostů v lázních, přestávala práce v rašeliništi a konečně ustála na dobro. Dočkáme-li se příštího roku a skončení války, dáme se do práce s tím větší chutí a úsilím. Originelní lávku jsem zachránil. Něco shořelo, ani jinak nebylo možno v tom ruchu podobném stěhování národů a blížícímu se konci světa. Dobu – stáří – kolových staveb určuje též pazourek kámen, na němž zřejmo, jak z něho nože kamenné štípány. Mimo tento kámen mám nyní pěknou sbírku kamenných nožů, kamenů, z nichž nože štípány, i odštěpků, jež při nožířské práci odpadly. Podařilo se mi zjistiti bývalou kamennou nožířskou dílnu [Sbírka čítá 77 kusů]. Dílna nožířská je v podélné ose sídelních jam v Průhonu – Sídliště II – 100 m od silnice na západ. Jest to pokračování sídelních jam, jež tím tvoří celou čttnou řadu 180 m dlouhou [kresba – náčrt polohy]. Jest-li Vás, pane doktore, minula služba, prosím Vás, přijďte se brzy na nás podívat. Četl jsem v krajských „Samost. Sm.“, že našly se kolové staoby v Jesničanech u Pardubic. Také u nás našly se v rašeliništi nové kolíky, a to v rybníku na jih od obce ... Když se tu v létě koupal můj chlapec Oldra, přišel domů a povídá: „Tatínku! V dolíku na Obci jsou také ve dně naražené koly!“ Tu jsem si vzpomněl i já, že za mých dětských let, když jsme se tu koupali, nacházeli jsme ve dně vrážené špičky ztělých kolů. To svědčí o tom, že celá tato bažinatá dolina před dávnými věky osídlena byla.“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 20. prosince 1914 – podtrženo v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Šimek do Libišan okamžitě odpověděl a udělal Půlpánovi velkou radost. Ten mu takřka obratem v předposlední den roku 1914 kromě jiného sděloval: „Velevážený pane doktore! Děkuji za Váš dopis, který jsem s radostí otvíral věda, že Jste „na světě“. Když jsem od Vás zprávy nedostával, „viděl“ jsem Vás na lodi ve službě válečné. V příloze zasílám několik obrázků a.) fotografií, b.) náčrtů. Tyto fotografie dovoluji si Vám věnovati. Náčrty prosím, byste mi, až se Vám příležitostně hodí, vrátil, totiž hlavně toho „oráče“. Podaří-li se mi, chci všechny významné a zdobené střepy, které jsou na fotografii č. II., jakož i jiné věci dáti nakresliti a učiniti z nich sbírku obrázků asi tak, jak je na bílém papíru naznačeno. Obraz II. přináší věci jen z „Průhonu“ (sídliště II.). Na střípku označeném viděti lze ornament [kresba]. Fotografie I. obsahuje sbírku kamenných nožů (pilek-břítov), jakož i kamenů (suroviny), z nichž nože robeny, a odpadky, které při výrobě nožů byly odlámany. Obraz č. III. ukazuje volně seskupené věci z „Bahen“. Povšimnutí zasluhují: 1, 2 ohnuté „křiviny“, 3. kolík březový – kůra zachovalá, 4.) mlýnky, a, b, c. lávka ve třech dílech. Jest-li se počasí usadí, aby nemrzlo a nepršelo ani nesněžilo, odkryl bych jámu sídliště hradištního a jednu jámu v „Průhonu“. K odkrytí (někdy v neděli) pozval bych pana architekta-konzervátora Dvořáka. Kdybyste si přál též býti přítomen, prosím, oznamte mi lístkem. Jáma hradištní za Vaněčkovými humny s dlážděnou kameny podlahou „kamny“. Aspoň byste viděli moje „kamna“. V „Průhoně“ musím zatím zkouškou kopáním zjistit, mám-li skutečnou jámu z doby kamenné, zda to není snad již jen její konec. Ale krásně se ukazuje zakreslena v písčovišti [kresba].“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 30. prosince 1914 – podtrženo v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

DOZVUKY (OD ROKU 1915)

Emanuel Šimek dostal dopis od Františka Půlpána zřejmě až v prvních dnech nového roku a v polovině ledna 1915 na něj odpověděl (nesprávně vrocený záznam „Psal 15. I. 14“ na dopisu F. Půlpána E. Šimkovi, 30. prosince 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Od libišanského učitele však již žádný další dopis neobdržel. Proto na začátku jara 1915 na Půlpánův dopis z konce předchozího roku dodatečně poznamenal: „Čekal na zprávu o vykopávkách v hradištním sídlišti. Poněvadž nepřichází stále, odesílám toto. Obrázky zaslal zpět.“ (záznam z 2. dubna 1915 na dopisu F. Půlpána E. Šimkovi, 30. prosince 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany) – a Půlpánův poslední dopis předal vídeňské c. k. Centrální komisi k archivaci. Tím se ve Vídni nad libišanskou nákolní osadou nadobro zavřela voda.

Archeologické aktivity libišanského učitele totiž zřejmě vskutku nepokračovaly. Ostatně není zcela jasné, zda mu byla vyplacena druhá dotace od c. k. Centrální komise.¹⁶ Dne 11. dubna 1915 navštívili Li-

¹⁶ Dotaci od c. k. Centrální komise ve stejné výši (200 korun) obdržel již na jaře 1914 také Muzejní spolek v Pardubicích, a to na archeologické výzkumy v regionu (srv. příslušné dokumenty v SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 103) – ovšem ještě na konci léta 1916 (!) musel její vyplacení ve Vídni urgovat (dopis Muzejního spolku v Pardubicích c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 20. září 1916; SOKA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 105).

Obr. 5. Vytěžená plocha rašeliniště v Libišanech na snímku z dubna 1915 – v tomto prostoru došlo k objevu údajné nákolní osady (Východočeské muzeum v Pardubicích – Podsbírka Fotografie a filmy, inv. č. FA-P-05049/A)

1920–21, 140–141; *týž* 1926, 121; *Böhm* 1926, 3; *týž* 1926–27; *týž* 1941, 191; *Schránil* 1928, 80; *Svoboda* 1940, 17). Emanuel Šimek, původně učitelem Půlpánem předurčený k jejímu vyhodnocení, se k ní již nikdy nevrátil – jediná publikovaná zmínka z jeho pera se nachází v přehledu pravěku Čech, sepsaném ještě před Velkou válkou (*Šimek* 1914, 36 – Anm. 2). Povědomí o nákolní osadě ovšem v regionu přetrvalo (*Marešová ed.* 2007, 202), občas se ostatně objevila v místní vlastivědné literatuře (např. *Vosyka* 1920–21, 41) a jednu krátkou stať sepsal dokonce sám její objevitel (*Půlpán* 1923–24). A ještě v roce 1933 zapsal stručné informace o Půlpánových objevech do nově založené libišanské obecní kroniky tehdejší tamější řídící učitel František Ptáček (Kronika obce Libišan, str. 6–8; SOkA Pardubice – fond Obecní úřad Libišany, kniha 1a).

Půlpánova archeologická sbírka, jež obsahovala nejen nálezy z libišanského rašeliniště v poloze Na Bahnách, ale také z dalších lokalit, zůstala zachována. V roce 1937 (František Půlpán byl tehdy řídícím učitelem v Čeperce) ji zhlédl Karel Buchtela a v archivu nálezových zpráv Státního archeologického ústavu se poté objevily dvě stručné zprávy doprovázené fotografiemi artefaktů připevněných na kartonových deskách (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 125/1937, 127/1937).¹⁷ O rok později k nim přibyl ještě záznam o tzv. měsícovitém idolu (Půlpánově „hlavě mamuta“) ze sídliště v Průhonu (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 942/1938). Po II. světové válce celou sbírku zdokumentoval Miloš Šolle ze Státního archeologického ústavu a vyhotovil její pečlivý soupis (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 871/1947–877/1947, 879/1947–880/1947, 883/1947–889/1947). A z podnětu Státního archeologického ústavu ji František Půlpán daroval v roce 1947 muzeu v Pardubicích, kde je uložena dodnes.

ZÁVĚREM...

V rekonstruované historii objevu libišanské nákolní osady je snad nejvíce překvapivý nezájem tehdejších oficiálních pražských prehistorických kruhů – představitelé Musea království Českého zavítali do Libišan teprve více než půl roku poté, co se o nálezu dozvěděli, a následně se omezili na jedinou žádost směřovanou městské radě v Bohdanči. A přestože odpověď byla kladná, původně plánovaný výzkum v Libišanech nikdy neproběhl. Lze se jen dohadovat, jak by se celá *kauza* vyvíjela, kdyby byl naživu Josef Ladislav Píč. Po jeho smrti na sklonku roku 1911 totiž nastalo ve správě muzejního prehistorického oddělení jisté provizorium, ukončené teprve v červnu 1913 příchodem Albína Stockého. Muzejní laborant a dlouholetý Píčov spolupracovník Václav Landa sice v terénních výzkumech pokračoval a na Pardubicku kopal např. již v průběhu roku 1912 na pohřebišti v Kuněticích. Ale celkovou strategii činnosti prehistorického oddělení neurčoval – ostatně v tomto případě šlo o společnou akci s Muzejním spolkem v Pardubicích, jež se navíc odehrála z podnětu Pardubických. A Václavu Fabianovi, nástupci Josefa Ladislava Píče ve správě muzejní prehistorické sbírky, chybělo koncepční myšlení jeho předchůdce, zápal pro

¹⁷ Zřejmě šlo o fotografie, které byly na konci roku 1914 zaslány Emanuelu Šimkovi do Vídně – první zachycovala „sbírku kamenných nožů (pilek-břítav), jakož i kamenů (suroviny), z nichž nože robeny, a odpadky, které při výrobě nožů byly odlámané,“ na druhé byly „všechny význačné a zdobené střepy“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 30. prosince 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karta 42, složka Libišany)..

prehistorii i schopnost vzít události pevně do svých rukou. A nesporně postrádal také Píčovo charisma. Z hlediska Musea království Českého a tamějšího prehistorického oddělení prostě libišanský objev přišel do nevhodné doby.

Překvapivý je ale také nezáměr Muzejního spolku v Pardubicích, jenž měl právě tehdy nepopíratelné ambice podnikat v regionu terénní výzkumy. Pokud je možné usuzovat z dochovaných pramenů, jeho libišanské aktivity se omezily na návštěvu Václava Diviše-Čistického v roce 1912, konzervátora c. k. Centrální komise Boží Dvořáka (ovšem v doprovodu Emanuela Šimka) v roce 1914 a spolkových činovníků v roce 1915. Na záchraně nálezů a výzkumných pracích se nikdo z Pardubických přímo nepodílel. To vše tudíž zůstalo na bedrech místního učitele Františka Půlpána, naprostého laika v prehistorii, byť nadšení a zájem mu rozhodně nechyběly. Je téměř neuvěřitelné, že jako soukromá osoba stojící zcela mimo spolkové či institucionální struktury obdržel na své výzkumné akce v Libišanech dvakrát dotaci ve výši 200 korun od vídeňské c. k. Centrální komise (a minimálně jednou mu byla také prokazatelně vyplacena). A vše, co podnikal, konal sám, bez pomoci zkušenějších prehistoriků – občasným rádcem mu byl zřejmě pouze Emanuel Šimek.

* * *

Přestože cílem předchozích stran byla výhradně rekonstrukce událostí spojených s objevem libišanské nákolní osady, věnujme závěrem alespoň několik odstavců také interpretaci a datování tamějších rašeliništních nálezů. Pokud lze věřit Půlpánově zprávě o výzkumech z června 1914 (*Příloha 1*), s interpretační myšlenkou o nákolní osadě přišel on, venkovský učitel. Zřejmě měl z četby jisté povědomí o objevech takovýchto osad v cizině (ostatně dělníkům ukazoval jakýsi obrázek nákolních staveb, snad z nějaké knihy) a své znalosti aplikoval na to, co viděl v Libišanech. A bylo by jistě zajímavé vědět, zda jeho úroveň znalostí o prehistorii byla mezi učiteli na českém venkově typická – Půlpán měl totiž nepochybně jistou sumu vědomostí, ostatně v prosinci 1913 veřejně přednášel o prehistorii a libišanských objevech v Bohdanči. Na druhou stranu z jeho dopisu Šimkovi do Vídně vyplývá, že některé jeho představy byly značně naivní a svérázné.

Při kritickém posouzení Půlpánových údajů a interpretací je nutné vzít v úvahu, že veškeré dřevěné pozůstatky byly z rašeliniště vytěženy – neproběhl žádný odkryv nálezových situací, neboť prostor, v němž se rašelina těžila, byl okamžitě zaplavován vodou (*obr. 5*). Z hlediska interpretace nalezených dřevěných pozůstatků (údajných) podpůrných konstrukcí pro příbytky-domy je podle mého soudu podstatné, že šlo o svislé kmeny-kůly v kruhových shlucích o průměru zhruba 4 m, jež byly během dvou a půl let zaznamenány na šesti místech (*obr. 3–4*). Domnívám se, že to nebyly podpěry-základy nákolních staveb, ale zbytky stromového/křovinného porostu. A domnělé lávky, zachycené v letech 1913 a 1914 zhruba 30 až 60 cm pod povrchem, tvořil vždy jen jediný kmen nalezený v horizontální poloze – ostatně šířka těchto (údajných) lávek se podle Půlpánových údajů pohybovala od 20 do 50 cm (*obr. 2–4*).

K datování libišanských objevů se jako první vyjádřil Karel Buchtela, podle něhož „*jde o nákolní stavbu ze starší doby přechodní rázu nordického, jak souditi dlužno dle typických mlecích kamenů a dle kamenné desky, z níž měl býti zhotoven nástroj*“ (*Prokop 1913a, 9*; tučně zvýraznil M. H.). Jeho názor se tudíž neopíral o keramické střepy či prokazatelné kamenné artefakty (sekery, sekeromlaty). Ovšem v polovině roku 1914 Emanuel Šimek uváděl, že „*nach [den keramischen Proben, die mir Půlpán vor kurzem eingesendet hat], dürfte der Pfahlbau etwa der jüngeren Bronzezeit (schlesische Stufe) angehören*“ (záznam z 4. července 1914 na spisu č. Z 4896/1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Ve dvacátých letech 20. století bylo již datování považováno za nejednoznačné a sporné, upřednostňováno však bylo zařazení do pozdní doby bronzové, resp. do doby halštatské – Albín Stocký, který naleziště osobně navštívil v červenci 1913 spolu s Karlem Buchtelou a Bohumilem Němcem (a společně „*přehlédli ... dosud získaný keramický materiál,*“ v němž nebylo „*dosud ničeho, co by nasvědčovalo neolitickému stáří sídliště*“), zprvu usuzoval „*z hmoty střepů a do jisté míry i z jejich povrchu, pokud nebyl příliš naleptán dlouhým ležením v rašelině,*“ že „*libišanské nákolí jest as z nejmladší doby bronzové nebo z počátku doby železné,*“ ovšem zároveň upozornil, že „*tento názor nesmí býti považován za konečný úsudek; přesně určití jmenované nákolí bude možno teprve, až se umožní jeho systematické prozkoumání*“ (*Stocký 1920–21, 140–141*). O několik let později ale datování ponechal zcela otevřené (*Stocký 1926, 121*). Josef Schráníl přisoudil naleziště slezské kultuře, byť rovněž s výhradou (*Schráníl 1928, 80*). Bedřich Svoboda zmínil Libišany v souvislosti s eneolitickou kulturou nálevkovitých pohárů, ovšem zároveň podotknul, že „*přesně její zařazení do určité časové nebo kmenové skupiny je zatím nemožné*“ (*Svoboda 1940, 17*). A Jaroslav Böhm libišanskou nákolní osadu zprvu datoval do neolitu (*Böhm 1926, 3*), později ji považoval s jistou rezervou za mladší než eneolitickou (*Böhm 1941, 191*).

Miloš Šolle, který v roce 1946 zdokumentoval Půlpánovu sbírku, se k datování údajné nákolní osady vyjádřil těmito větami: „*Průvodní materiál, který jsem viděl ve sbírce p. učitele z lokality Na Bahnech, není však*

dostatečně průkazný pro neolitické stáří staveb. Odtud pocházejí sice nordické kamenné nástroje a hrubá pazourková industrie, na těžce lokalitě však byly nalezeny střepy plátěnické. Ostatně plátěnické sídliště je známo nedaleko odtud /200–300 m./v místě Na Průhoně, v lomů písčiny, takže by nebylo, co jsem viděl, patrně, zda jde skutečně o nordické a nikoli plátěnické sídliště.“ (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 1988/1946; k názorům na datování srv. též Plesl 1972, 415).

V devadesátých letech 20. století však byla libišanská osada zařazena do eneolitu, a to jednoznačně formulovaným tvrzením: „Podle nálezů kamenných nástrojů, štípaných i hlazených, a především několika dochovaných zlomků keramiky lze tyto stavby bezpečně klást do období nálevkovitých pohárů.“ (Vokolek 1993, 28). Toto datování je od té doby opakovaně přejímáno a nepochybuje se o něm (srv. *Prostředník – Thér* 2009, 64–65; *Burgert – Kašpárek* 2009, 4–5; *Burgert* 2015, 23). Má však vskutku oporu v pramenech?

Mýtem je podle mého názoru naprosto jednoznačně především pevně zakořeněná představa o kamenné industrii, která pochází z prostoru rašeliniště s nálezy dřev. Sám František Půlpán se totiž zmiňoval takřka výhradně pouze o kamenech, byť je (podle mého soudu mylně) považoval za nástroje. Např. v dopise z července 1913 uvedl, že objevil „30 kamenů: brusů, mlýnků“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 8. července 1913; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). V souhrnné zprávě z poloviny roku 1914 rovněž zmiňoval pouze kameny; jen v jediném případě poznamenal, že „jedna cihla [rašeliny] dokonce obsahuje i část nástroje kamenného asi mlatu“ (viz Příloha 1). V přehledu nálezů z každého ze šesti shluků dřevěných kůlů rovněž neuvedl žádný jednoznačný kamenný artefakt (obr. 3). V soupisu artefaktů připojeném k archeologické mapě Libišan rovněž nenalezneme žádný údaj o jakémkoliv kamenném artefaktu z prostoru rašeliniště – pět položek, jež se týkají kamenů, jsou dostatečně výmluvné: „Deska kamenná úhlopříčně naříznutá“ (srv. *Vokolek* 2007, 50–51, tab. 76:1), „Ledvinkovitý hrubozrný kámen, jímž se velmi dobře rašpluje“, „Pískovcové desky hrubozrné i jemnozrné“, „Oblázkové hlazené polokoule i čtortkoule“, „Glasurované cihly a kameny“ (Seznam předhistorických nástrojů nalezených v Libišanech; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). A teprve ve svém předposledním dopise Šimkovi z 20. prosince 1914 se zmínil o prvním (!) kamenném artefaktu z kategorie štípané industrie („Dobu – stáří – kolových staveb určuje též pazourek kámen, na němž zřejmě, jak z něho nože kamenné štípaný.“; dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 20. prosince 1914 – podtrženo v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Z prostoru rašeliniště s nálezy dřev tudíž až **do konce roku 1914** pocházel nanejvýše jediný (!) kamenný broušený artefakt („část nástroje kamenného asi mlatu“) a zřejmě pouze jediný (!) kamenný štípaný artefakt.

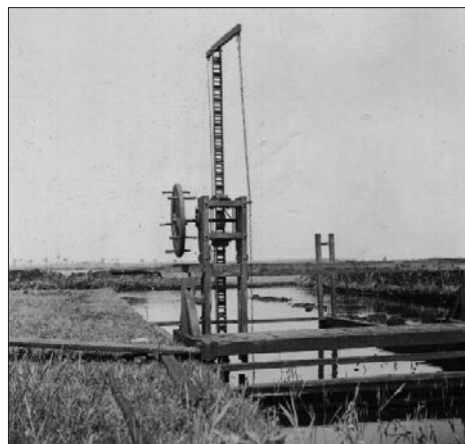
Když Miloš Šolle v roce 1946 dokumentoval sbírku Františka Půlpána, navštívil s bývalým libišanským učitelem také naleziště v jeho někdejší působišti a seznámil se rovněž se sbírkou Františka Vosyky z Libišan čp. 28, Půlpánova bývalého žáka. Ta obsahovala mj. kamennou šipku s okrajovou retuší a devět kamenných čepelí z polohy Na Bahnách (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 865/1947), ovšem podle Šollova záznamu „jsou z povrchového sběru z okolí naleziště a nemusí s nákolím souviset“ (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 1988/1946; tučně zvýraznil M. H.). A u kamenné štípané industrie z Půlpánovy sbírky ze stejné polohy (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 874/1947; v Šollových nálezových zprávách není štípaná industrie uváděna ze žádné jiné polohy!) jde podle mého soudu jednoznačně o nálezy z dílny na výrobu štípaných artefaktů – Půlpán se o jejím objevu zmínil v dopise Šimkovi z 20. prosince 1914 („mám nyní pěknou sbírku kamenných nožů, kamenů, z nichž nože štípaný, i odštěpků, jež při nožírské práci odpadly. Podařilo se mi zjistiti bývalou kamennou nožírskou dílnu [Sbírka čítá 77 kusů]. Dílna nožírská je v podélné ose sídelních jam v Průhonu – Sídliště II – 100 m od silnice na západ.“; dopis F. Půlpána E. Šimkovi, 20. prosince 1914 – podtrženo v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany; srv. archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 1988/1946 s nesprávnou polohou jihovýchodně od prostoru s nálezy dřev na plánku).

Podle dvou Šollových nálezových zpráv obsahovala Půlpánova sbírka v roce 1946 také téměř dvě desítky kamenné broušené industrie z polohy Na Bahnách (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 871/1947 – 10 ks, „Ohrada. Na bahnech“, 873/1947 – 8 ks, „Na bahnech“). Ovšem její souvislost s prostorem, v němž došlo k objevu dřev, je podle mého soudu velmi sporná – za dva a půl roku (od léta 1912 do konce roku 1914) sledování těžby v rašeliništi Půlpán zaznamenal nanejvýše jediný broušený kamenný artefakt. Broušená kamenná industrie z jeho sbírky by tudíž musela bez výjimky pocházet ze stejně dlouhého časového úseku (od počátku roku 1915 do poloviny roku 1917, kdy se Půlpán z Libišan odstěhoval), kdy došlo minimálně k výraznému útlumu (ne-li dokonce k zastavení) těžby rašeliny. Tři desítky let, jež uplynuly od libišanských objevů, se zřejmě podepsaly na přesnosti lokalizace některých artefaktů uložených v Půlpánově sbírce. A to samé podle mého názoru platí také o bronzové jehlici, zachycené v další ze Šollových nálezových zpráv (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 876/1947 – „Na bahnech“) – Půlpán se totiž v korespondenci se Šimkem nikdy o žádné bronzové jehlici nezmínil.

Z prostoru rašeliniště s nálezy dřev zato s jistotou pochází nemalý soubor keramických střepů. Ostatně Půlpán je ve svých zprávách opakovaně uváděl (srv. např. obr. 3). Doposud však byly zveřejněny pouze zlomky ze sbírky Národního muzea, jež byly sice *en bloc* nejisté přisouzeny kultuře nálevkovitých pohárů, minimálně u jednoho však bylo připuštěno datování do lužické kultury (Vokolek 2007, 50), a jeden halštatský střep ze sbírky muzea v Pardubicích (Vokolek 1998, 8, tab. 4:2). Další dva střepy jsou zachyceny v jedné z poválečných nálezových zpráv (archiv NZ AÚ AV ČR Praha, čj. 877/1947). Početná (a dosud nevyhodnocená) kolekce keramiky z libišanského rašeliniště z Půlpánovy sbírky je zato uložena v muzeu v Pardubicích – některé střepy jsou dokonce dochovány v původních kvádrových rašelinových blocích-cihlách, v nichž byla rašelina uskladňována.

Právě v souvislosti s Půlpánovou sbírkou uloženou v muzeu v Pardubicích je nutné konstatovat, že bez podrobné revize nálezů z libišanského rašeliniště, jež obsahuje (keramika, dřevo), lze jen stěží vyřknout definitivní soud nad datováním i interpretací celého souboru. U dochovaných dřevěných pozůstatků (a případných stop po opracování) je ale vhodné upozornit na způsob těžby rašeliny – sám Půlpán totiž při popisu jednoho ze dřev zmínil, že „strana (konec) a je odříznut noži stroje dobývacího, konec b je zničen věkem (setlelý)“ (dopis F. Půlpána E. Šimkovi, nedatováno/doručeno 22. července 1914 – tučně zvýraznil M. H.; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).¹⁸

Rozborem archivních pramenů se podle mého soudu ke skutečné (nikoliv virtuální!) původní realitě více přiblížit nelze. Zbývá jen vyhodnocení dochovaných artefaktů, popř. též revizní výzkum.¹⁹ Přesto se – právě podle svědectví archivních pramenů – domnívám, že libišanská nákolní osada (a její datování do eneolitické kultury nálevkovitých pohárů) představuje pouhý mýtus. Ovšem mýtus, který ve (východo)české archeologii přežil do druhého desetiletí 21. století.

Obr. 6. Těžební stroj v rašeliništi v Libišanech (Východočeské muzeum v Pardubicích – Podsbírka Fotografie a filmy, inv. č. FA-P-03961/06)

Obr. 7. Vytěžené bloky rašeliny, které se později řezaly na cihly (Východočeské muzeum v Pardubicích – Podsbírka Fotografie a filmy, inv. č. FA-P-03961/15)

EXKURZ: NÁKOLNÍ OSADA VE STARÝCH JESENČANECH (OKR. PARDUBICE)

Údajná nákolní osada z Libišan tvořila v době svého objevu součást širšího fenoménu, zřetelně rezonujícího v českém prehistorickém světě v souvislosti s diskusemi o chronologii a kulturních vlivech v průběhu *doby přechodní*, tj. dnešního eneolitu (srv. např. Buchtela – Niederle 1910, 22–24). Ostatně z citovaných zpráv ze schůzí Prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých v Praze (Prokop 1913a) a Archeologického sboru Musea království Českého (Fabian 1913) ze závěru roku 1912 vyplývá, že nalezišť obdobného typu bylo tehdy v Čechách shledáváno více. A Libišany navíc nepředstavovaly poslední objev svého druhu. V roce 1914 totiž došlo k objevu další nákolní osady na Pardubicku, tentokrát

¹⁸ Dochoval se dokonce popis způsobu těžby libišanské rašeliny: „Když se odkryje na části louky vrstva drnu asi 20 cm silného, přistaví se k ní stroj, vynalezený v Holandsku; jím spustí se do bažiny koš s ostrými noži, jenž se zařízne 70 cm do rašeliny a pomocí kola se tlačí ještě trochu níže. Když je vyříznut špalek rašeliny v pravé míře, zatáhne se za provaz, vedoucí k noži dole, a ten rašelinu odřízne. Pak se točí kolem opačně a koš se špalkem rašeliny se vynáší nad vodu. Tam jej dělník vyklopí, načez strojem se pracuje znova. Jiný dělník odbírá rašelinu, vyklopenou na stůl. Odváží ji na příhodné místo, do kůlny. Tam se špalky rozkrájejí na drobné cihly a vysouší, poněvadž obsahují mnoho vody.“ (Vosyka 1920–21; srv. obr. 6–7).

¹⁹ V případě údajné nákolní osady v moravském Nákle (Wankel 1889, 54) zjišťovací sonda z roku 2003 v prostoru starších nálezů sice potvrdila přítomnost dochovaných dřev, ovšem nebylo možné je datovat (Vránová 2004).

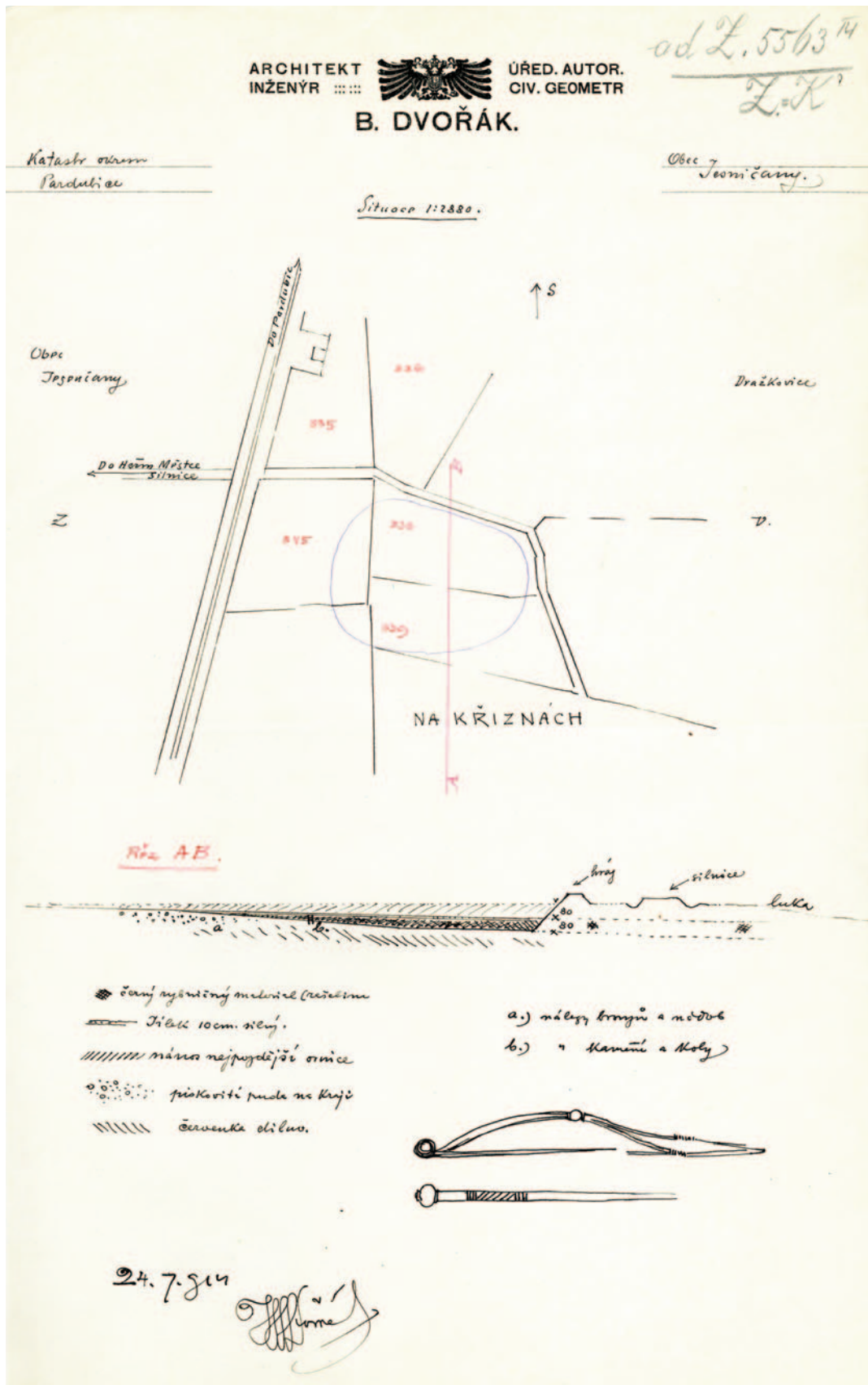
v poloze Na Podsadě ve Starých Jesenčanech.²⁰ V české prehistorické (srv. Böhm 1926–27; Plesl 1972, 414; k interpretaci srv. Sklenář 1977, 196) i místní vlastivědné literatuře (Půlpán 1923–24, 142; Marešová ed. 2007, 75, 199) stála vždy ve stínu (údajně) nákolní osady v Libišanech, ovšem ve východočeské archeologické literatuře se udržuje doposud (srv. např. Vokolek 1990, 17; tjž 1993, 28; Burgert – Kašpárek – Novák 2010, 4). Dosud zveřejněné údaje jsou ještě skrovnější než u (údajně) nákolní osady z Libišan – a to je zřejmě hlavní důvod, proč interpretace i datování starojesenčanského objevu jsou mnohem zdrženlivější (srv. Vokolek 1990, 17; tjž 1993, 28; Burgert – Kašpárek – Novák 2010, 4 – „domnělé nákolí“; Burgert 2015, 23). Avšak rovněž v tomto případě poskytuje cenné (a dosud nezveřejněné) informace jeden z fondů Národního archivu a fondy Státního okresního archivu v Pardubicích, jež umožňují vcelku spolehlivou rekonstrukci sledu událostí.

Někdy na začátku června 1914 nabídl pardubický obchodník se starožitnostmi Karel Chmelař představitelům Muzejního spolku v Pardubicích „*ku koupi corpus Kristův a rukověť bronzovou*“ (Zápisy o schůzích výboru i valných hromad Muzejního spolku pardubického od 7. listopadu 1913 do 11. listopadu 1926, zápis o schůzi výboru konané 8. června 1914; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, kniha 4). Ti s ním však již měli minimálně jednu špatnou zkušenost, byť od něho příležitostně vykupovali zajímavé předměty pro muzejní sbírku. V roce 1910 byl totiž s Chmelařem sepsán protokol o jeho výpovědi na pardubickém policejním úřadu – pardubický obchodník totiž zřejmě vystupoval při svých transakcích jménem muzejního spolku a jeho funkcionářům se to nelíbilo: „*Kupoval jsem v poslední době starožitnosti v Jaroměři způsobem čistě nahodilým a smluvil jsem se s jednou starší ženou, která mi sdělila, že se jmenuje Manetová, že mi bude v budoucnosti zasílati z tamního okolí starožitnosti. Tomu jsem byl povděčen, a když se mne Manetová otázala, pro koho starožitnosti vyhledávám, odpověděl jsem, že pro sebe a když něco vhodného naleznu, že to z pravidla přenechám muzejnímu spolku v Pardubicích. Více jsem o zdejším muzejním spolku v Jaroměři nemluvil a také jsem nebyl nikým pověřen, abych do Jaroměře za tímto účelem jel, jenom svého času mi pan účetní Skrbek řekl, pak-li že nějakou vzácnou starožitnost vyhledám, abych se odvolal na zdejší muzejní spolek a jí pak jemu přinesl, a proto také od té doby jsem tímto způsobem zakoupené věci zdejšímu museu nabízel.*“ (Protokol sepsaný u policejního úřadu v Pardubicích dne 12. března 1910; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 99). Na Chmelařovu nabídku z června 1914 reagovali činovníci výboru muzejního spolku zamítavě, neboť tušili, odkud artefakty pocházejí: „*P. řed. Rosůlek podotýká, že nález pochází jistě z místa, kde u Jesničan zřizuje se rybník, a navrhuje, aby požádán byl p. starosta dotčené obce, by zahájil pátrání po nálezcí. Věci nálezci rozhodně nenáleží, neboť nalezeny byly při regulaci. Návrh byl přijat.*“ (Zápisy o schůzích výboru i valných hromad Muzejního spolku pardubického od 7. listopadu 1913 do 11. listopadu 1926, zápis o schůzi výboru konané 8. června 1914; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, kniha 4). Ředitel Rosůlek měl pravdu. Ostatně spolu s Božou Dvořákem navštívil Staré Jesenčany již 9. dubna 1914 (Jednatelská zpráva Muzejního spolku v Pardubicích za rok 1914; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 104) – a do Pardubic se vraceli s řadou nálezů získaných pro muzejní sbírku z různých míst obecního katastru, kromě jiných ale také s bronzovou sekerou z polohy Na Podsadě (*Anonymus 1913–14a*).

Den po zmíněné schůzi výboru muzejního spolku (tj. 9. června 1914) zavítal Rosůlek znovu do Starých Jesenčan (*Rosůlek 1909–26, 418*). A patrně s sebou vezl dopis pro tamějšího starostu: „*Výbor Muzejního spolku dozvěděl se, že jistý dělník při tamní melioraci zaměstnaný prodal předešlý týden zdejšímu obchodníkovi se starožitnostmi bronzový křížek a rukověť, jež nalezl a nález jich zatajil. Poněvadž záleží velice na tom, aby místo nálezu přesně zjištěno bylo, neboť z toho dá se souditi na dávné osídlení, prosíme snažně, byste šetření v této záležitosti laskavě zavést a výsledek pak nám co nejdříve oznámili ráčil. Spolu prosíme, abyste dělníkům znovu připomenouti ráčil, aby veškeré nalezené předměty podnikatelství odváděli, opatrně s nimi zacházeli, je ničím nečistili, nýbrž ponechali v tom stavu, jak je naleznou, že se jim za to od výboru Muzejního spolku dostane odměny vyšší, než by od obchodníka obdrželi.*“ (dopis výboru Muzejního spolku v Pardubicích J. Havránkovi, 9. června 1914 – koncept; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 103).

Apel byl vyslyšen. Když v červenci 1914 navštívil Staré Jesenčany Boža Dvořák, „*pochlubil se mu starosta p. Jos. Havránek novými dobře zachovalými nálezy kamennými, bronzovými, zuby předpotopních zvířat, střepy lužického typu a konečně kusy kolů, kteréž byly vykopány na dně slatiny a byly pro kraj náš největší zoláštností*“ (*Rosůlek 1913–14, 1*). A po návratu do Pardubic sepsal zprávu pro vídeňskou c. k. Centrální komisi: „*Dle přiložené mapy [obr. 8] nalézá se na č. p. 338 a č. p. 339 kat. obec Jesničany regulační rybník. Zobrazený*

²⁰ V době objevu údajně nákolní osady byly Staré Jesenčany (pod dobovým názvem Staré Jesničany) jednou ze dvou osad obce Jesničany. V dobových pramenech tudíž naleziště figuruje vždy v souvislosti s Jesničany. Samostatná obec Staré Jesničany vznikla teprve v roce 1920, po *Velké válce* došlo také ke změně názvu na Staré Jesenčany. V kapitole věnované nákolní osadě je (samozřejmě s výjimkou citátů dobových textů) použit (věcně ne zcela správně) výhradně dnešní název Staré Jesenčany.

Obr. 8. Situační plán naleziště ve Starých Jesenčanech s vyznačenou polohou rybníka, nákresem stratigrafické situace a kresbou spony z doby laténské z 24. července 1914 (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Staré Jesenčany, spis č. Z 5563/1914)

průřez rybníkem poučuje, v jakém terrainu v dávnověku byla jednotlivá sídliště. Kraj velikého kdysi rybníka, na němž byly postaveny kolové stavby, je na č. p. 338 velice dobře znatelný. Vyznačuje se starou rybniční černou prstí rašelinovou. Na pokraji rybníka a v jeho okolí ve spodních vrstvách nalezá se mnoho předmětů doby kamenné, dláta, brusy, mlaty hotové i nedopracované. Též nádoby se silnými stěnami hliněné s jednoduchou při okraji ozdobou. Koly dubové v černé rybničné rašelině půdě byly na spodní části do špičky přisekány a rozestaveny do čtverce metr cir. od sebe [kresba]. Nad touto rašelinou černou prstí jevil se jílový náplav o síle cir 10 cm. barvy bělavé. Při kraji rybníka bylo místo poněkud hlinitopísčité ku straně jižní a na tomto břehu našlo se nejvíce nálezů z doby bronzové a okrasných střepů nádob. Celý břeh starého rybníka na straně jižní pokryt zbytky uhlí kamenů pálených a střepů nádob. Hroby znatelné byly nedopatřením při vybírání rybníka přeházeny. Dělníci měli pouze nařízeno, aby pátrali po střepích a bronzech. Nalezené bronzě vykazují ušlechtilé spracování, tak jako krásná spona a tři dlouhé jehlice (až 25 cm. dl.). V rybničném spodním rašelinovém nánosů nalezeny byly (na pokraji) možná že diluv. července stoličky 6 kusů a špičák dravce. Veškeré nálezy nacházejí se dosud u pana starosty dobře uschované a mají býti příležitostně přenešeny do Pardubického musea. Zuby dravce odevzdány již museu Pardubickému. Místo kol regulačního rybníka jmenuje se v mapách starých i v lidovém podání na Křížnách. Škoda, že p. starosta, který se staral o sbírání nálezů velice pilně, neohlásil vždy každý případ zvlášť, aby se mohly opatřiti potřebné nákresy, kde a jak předmět nalezen.“ (dopis B. Dvořáka c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 20./24. července 1914 – podtrženo v originále; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Staré Jesenčany).²¹

Objev však přišel do nevhodné doby. Dvořákův dopis dorazil do Vídně v pondělí 27. července 1914, pouhý den před vypovězením války Srbsku a začátkem více než čtyř let válečných hrůz. C. k. Centrální komise snad právě proto teprve za měsíc zdvořile poděkovala a žádala, aby „*entweder gute photographische Aufnahmen ... der verzierten Gefäßfragmente von Jesničany, oder aber diese Objecte selbst zwecks Publikation in den h. a. Mitteilungen für kurze Zeit anher gesendet werden. Allfälligen weiteren Mitteilungen sieht die Z. K. mit Interesse entgegen.*“ (dopis c. k. Centrální komise pro památkovou péči B. Dvořákovi, 28. srpna 1914 – koncept; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Staré Jesenčany).

Než ale dopis dorazil do Pardubic, psal Dvořák do Vídně znovu: „*V těchto dnech při prohlubování rybníka regulačního u Jesničan přišlo se opět na nálezy kolů dubových v rybničné černé spodině. Nový nález učiněn asi 20 m. od míst, které jsem v pláňe situač. označil v podání dne 20/7 č. 134. Koly nalézají se 2-80 m. od sebe vzdálené, jsou silnější než při nálezů prvém a spodek pod rašelinovou vrstvou je písčitý, při prvém nálezů byl hlinitý. Pořízeny fotografické snímky p. řed. Potěšilem a pan ředitel Fr. Rosůlek z dívočí školy uvolil se napsati podrobný popis do novin, kde by vytkl ochotu starosty p. Havránka, který všemožně hledí vše, co se při regulaci nalezne, zachovati. Fotografie a referát zašlu během týdne. Bylo by záhodno, aby dříve než bude rybník regulační napuštěn, co se má státi ku konci září 1914, shlédl toto důležité náleziště delegát vys. c. k. centrální komise.*“ (dopis B. Dvořáka c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 24. srpna 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Staré Jesenčany). O čtyři dny dříve totiž František Karel Rosůlek a František Potěšil, dva z funkcionářů Muzejního spolku v Pardubicích, navštívili „*doprovázení p. starostou Jos. Havránkem a statkáři Č. Havránkem a Frant. Markalousem z Jesničan meliorační rybník pod Jesničany,*“ kde byly „*při upravení zdejšího blata ... objeveny pod ornici 50-70 cm silnou koly se zachovalou korou, vězící v rašelině 30-40 cm a v nižším jíle a písku 60-150 cm sil.*“ (Rosůlek 1915-16, 2; srv. týž 1909-26, 418). Ve Vídně tentokrát reagovali pohotověji, ovšem tehdy již měli jiné starosti. A tak na počátku září 1914 sdělovali, že „*die wohl wünschenswerte Besichtigung der wichtigen Fundstelle in Anbetracht der obwaltenden Verhältnisse bis zu dem angegebenen Termin nicht in Aussicht genommen werden kann. Allfälligen weiteren Mitteilungen wird mit Interesse entgegengesehen.*“ (dopis c. k. Centrální komise pro památkovou péči B. Dvořákovi, 9. září 1914 – koncept; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Staré Jesenčany). Tím aktivita c. k. Centrální komise skončila, nové náleziště se již jen objevilo v pravidelném přehledu o její činnosti (Anonymus 1915, 37).

V polovině září 1914 – rybník byl již napuštěn – byla o nálezišti informována také veřejnost (Rosůlek 1913-14). Právě (a pouze) z této zprávy vyplývá jeden nesmírně důležitý fakt – Boža Dvořák při červenkové návštěvě Starých Jesenčan požádal starostu, aby „*při možném odkrytí nových jehel byly ony zachovány netknuté a na svém místě*“. A když v srpnu „*podarilo se odkrytí ještě dvě jehly*“ (Rosůlek 1913-14, 1; tučně zvýraznil M. H.), byly vskutku ponechány až do příjezdu pardubických muzejníků v zemi. Zveřejněná fotografie nálezové situace, zhotovená 20. srpna 1914 Františkem Potěšilem, tudíž zachycuje oba dřevěné kůly *in situ* (Rosůlek 1909-26, obr. na str. 418).

²¹ Není jasné, kdy přesně (a kolikrát) Boža Dvořák navštívil v červenci 1914 Staré Jesenčany. Dopis adresovaný vídeňské c. k. Centrální komisi nese datum 20. července 1914 a přiložený situační plán byl vyhotoven 24. července 1914 (obr. 8). Podle souhrnné zprávy o činnosti pardubického muzejního spolku byl Dvořák ve Starých Jesenčanech 21. a 28. července 1914 (Jednatelská zpráva Muzejního spolku v Pardubicích za rok 1914; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 104), souhrnná stať o starojesenčanských objevech klade jeho jedinou návštěvu k 25. červenci 1914 (Rosůlek 1913-14, 1).

Nevyřešena však zůstávala záležitost s obchodníkem se starožitnostmi Chmelařem. Na podzim 1914 začalo vyšetřování na okresním hejtmánství. A někdy na přelomu let 1914 a 1915 byl Chmelař vyslýchán, avšak „nedovedl udati, od koho věc koupil. Dle našeho soudu dopustil se Kar. Chmelař koupí věcí těch od osoby podezřelé – některého nádeníka – trestného skutku a nemá práva za získané předměty žádat více, než sám za ně dal. Pátrání zdejšího c. k. okr. hejtmánství po osobě, od které věci koupil, dosud nemělo výsledku.“ (Zápisy o schůzích výboru i valných hromad Musejního spolku pardubického od 7. listopadu 1913 do 11. listopadu 1926, zápis o schůzi výboru konané 18. ledna 1915; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, kniha 4). Postoj pardubických muzejníků byl sice zásadový, ale neúčinný. Nakonec tudíž došlo ke smíru a muzejní spolek v květnu 1915 koupil oba původně nabízené předměty (snad ještě s bronzovou rolničkou) za 300 korun (smlouva mezi K. Chmelařem a Muzejním spolkem v Pardubicích, 31. května 1915 – opis; SOkA Pardubice – fond Muzejní spolek Pardubice, karton 3, inv. č. 104; srv. *Diviš 1916*, obr. 14:2–4 s nepřesnou popiskou; srv. *týž 1917*, 99–101, obr. na str. 101:2–4).

Nálezy z prostoru rybníka ve Starých Jesenčanech, jež skončily v pardubickém muzeu, pocházejí z různých dob a představují pestré směsí artefaktů, jež navíc nebyly objeveny na jediném místě – jejich přesný výčet spolu s kresbami zachycuje téměř dokonale starojesenčanská obecní kronika, založená v roce 1922. Šlo o zvířecí kosti, kamennou broušenou i štipanou industrii, tři bronzové jehlice, bronzovou sekeru, bronzovou sponu z doby laténské (*Svoboda 1940*, 23; *Filip 1956*, 381; *Vokolek 1990*, 24, obr. na str. 25 s nesprávnou lokalizací do Nových Jesenčan; *Mangel – Danielisová – Jílek 2013*, obr. 69:1, tab. 16 nahore; *Jílek ed. 2015*, obr. na str. 111 – položka 175), železnou sekeru, keramické střepy kulturního komplexu lužických popelnicových polí, stříbrnou minci-groš a tři předměty získané dodatečně od Karla Chmelaře (Pamětní kniha pro obec Staré Jesenčany, str. 14–19; SOkA Pardubice – fond Obecní úřad Staré Jesenčany, kniha 1; srv. *Anonymus 1913–14a*; srv. též *Rosůlek 1915–16*, 2).

V případě údajné nákolní osady ve Starých Jesenčanech je podle mého soudu interpretace dochovaných pramenů do jisté míry (!) jistější než u rašeliništních objevů v Libišanech. Nalezené artefakty pocházejí ze dna uměle vybudovaného rybníka (tj. nikoliv ze dna přirozené vodní plochy), a představují tudíž standardní doklady (sídelních?) aktivit z několika období. Ostatně příležitostné výzkumy na dnech uměle vybudovaných vodních děl (rybníků, přehrad) ukazují, že s intaktními nálezovými situacemi je nutné počítat i na těchto v současné době archeologicky obtížně/příležitostně přístupných územích (srv. např. Velký záhumenní rybník, kat. ú. Charvátec v Čechách – *Krásný 2010*, 135–136, obr. na str. 134, 135, 136; Plumlovská údolní nádrž, kat. ú. Mostkovice na Moravě – *Šmíd 2012*). Z dochovaného plánu (a především profilu rybníka) vyplývá, že první kůly byly objeveny před návštěvou Boží Dvořáka ve Starých Jesenčanech v červenci 1914 pouze na jediném místě (*obr. 8:b*) a podle Dvořákova popisu (ovšem zprostředkovaného starostou obce) byly „rozestaveny do čtverce metr cir. od sebe“. Zřejmě šlo tedy pouze o čtyři kůly, jež byly (tentokrát podle Dvořákova očitého svědectví) „na spodní části do špičky přisekány“ (dopis B. Dvořáka c. k. Centrální komisi pro památkovou péči, 20./24. července 1914; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 87, složka Staré Jesenčany). Další dva kůly byly nalezeny v srpnu 1914 asi 20 m od předchozích kůlů „v severozápadním díle rybníka“ (*Rosůlek 1913–14*, 1). Jistá pravidelnost v rozmístění a pozorované stopy opracování (zahrocení kůlů) podle mého soudu naznačují, že šlo o díla lidských rukou. Jejich datování i interpretace však zůstávají nejasné, mohlo (ale nemuselo) jít např. o dřevěné pozůstatky (nosné sloupy) nadzemních (pravěkých) domů/konstrukcí, vzácně dochované ve vlhkém prostředí. S nákolní osadou však ani starojesenčanské objevy nemají nic společného.

PŘÍLOHA 1

Zpráva Františka Půlpána o nákolní osadě v poloze Na Bahních v Libišanech, sepsaná v červnu 1914 pro vídeňskou c. k. Centrální komisi pro památkovou péči (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Rukopis obsahuje náskres nákolní osady (*obr. 9*), kresbu jedné z lávek (*obr. 10*) a nereprodukováné kresby některých nálezů. Samostatnou přílohu této zprávy zřejmě tvořil plán rašeliniště s vyznačenými nálezovými situacemi (*obr. 3*).

Nákolní stavby v Libišanech

V katastru obce Libišany, okresu Pardubického, rozkládají se rašeliniště staršího původu. Délka jejich činí více než 3 km, šířka 300–600 m. Rašeliniště tato činí dnes pevnou půdu, po níž vozy přejíždějí, ale před 40 a 50 lety snadno do nich zapadl i člověk i domácí dobytče při pastvě, jež by bez pomoci lidské bylo zahynulo. Tak ztratila se pastevcům kráva poblíže lesa a bylo domnění, že ji cikáni uloupili, až na jaře nalezeny z ní „v olšínách“ kosti. Močály ty byly zarostlé olšínami, olší červenou, a tím se značily. Sousední obec: „Podůlšany“ = pod olšany byla asi poblíž takových olšin založena. Dnes stojí osamělé olše jen tu a tam, ale setlelých kmenů i kořenů olšových je rašelina plná. Tato rašeliniště táhnou se rovnoběžně s císařskou silnicí Přelouč – Hradec Králové ve vzdálenosti 100–200 m na východ od ní od 0,5 km do 4 km.

Toto rašeliniště bývalo v dávných dobách asi mořem – svědčí o tom zkamenělá lastura ve škol. sbírce v Libišanech, později zátokou Labskou, a když voda řečiště si prohloubila, zůstala jezerem s vodou skoro stojatou. V této stojaté vodě ujímaly se rostliny vodní, na těch zachycovala se i prst' splavena se sousedního svahu, ujímaly se traviny lišejníky, přesličky, i stromy, a tvořila se rašelina.

Vrstva rašeliny není všude stejně mocná. Někde je rašelina na 70 cm, jinde činí hloubka její i na 3 m. Nejhlubší bývá pod břehem při silnici, a ubývá hloubky odtud směrem východním.

Této rašeliny užívalo se za topivo před 40 i 50 léty. Dobývala se od jara do podzimu ručně lopatami i stroji. Ba dokonce i brikety z ní strojem hotoveny. Jeden takový stroj na dobývání rašeliny „hollandský“ posud tu práci koná. Je zhotoven věrně dle původního, jehož se tu před 40 lety užívalo. Tímto strojem dobývá se dnes rašelina pro lázně města Bohdanče. Dříve se topilo rašelinou v hospodářstvích i v cukrovarech, kam se dovážela. Fůra rašeliny nestála více než 6 K. Výchřevnost její není veliká, ale udrží oheň v kamnech přes celou noc. Někdy se stává, že pasáci rozdělávající oheň při pastvě na loukách ho neuhásí brzy. Potom vnikne, je-li suché léto, oheň do země a tato hoří, doutná a propadáva se až do podzimu do té doby, dokud přivaly luka nezatapí až do vrchu, a tím požár, t. j. doutnání v zemi, neuhásí.

Tenkráté již před 40 léty nalézali dělníci při dobývání rašeliny zvláštní kameny. Mnohé z nich házeli zpět do tůně hned vodou zaplněné, jiné odnášeli domů. Jeden takový dělník nosil je matce rol. J. Půlpána č. 57, že se jimi prý pěkně leští, „pucuje“ nádoby. Odměnou byl peníz na čistou na posilněnou. Tyto kameny zůstaly malému tehdy chlapci J. P. ve velmi dobré paměti. Rašelina se přestala dobývat, chlapec šel na učení se kupectví a tu po prvé spatřil pemzu. Zdála se mu podobna těm kamenům a říkal si: „Kde že by se pemza v rašelině Libišanské vzala?“ A hle! V březnu r. 1913 nalezeny 2 kameny [v č. V.] a tu tento občan při jich spatření volá: „Ano, to jsou ty kameny!“

Dříví nacházelo se v rašeliništi vždy hojně. Bylo někdy velmi setlé, jindy dosti zachovalé, a dělníci odnášeli je, když oschlo, domů na topení. Bývalý hlídač si dokonce pochvaloval, jak se při něm dobře udí maso! A měl toho dřeva celou vyrovnanou hranici, jak dosvědčí p. Ludvík z Praskačky, p. A. Hala z Opatovic. I nynější hlídač tak činil do doby, než do věci zasáhl Fr. Půlpán, uč. z Libišan. Co tu zničeno vzácných nástrojů předvěkých! Dělník J. Falta našel křivé dřevo, zvláštního tvaru, uschoval si je doma, ale při úklidu mu je spálili. Jiným drobným věcem, jako uhlí, střepům, kamenům, nevěnována vůbec pozornost žádná, jen jeden kámen [kresba] zanesl si nynější dozorce p. Kolín přece domů.

Dobývání rašeliny ustálo v letech 1888 a obnoveno opět při založení lázni v Bohdanči 1900. Co v této době zničeno, co ztraceno vzácných památek!

O prázdninách r. 1912. přichází sem uč. Fr. Půlpán, aby se podíval na dělníky a jejich práci. Vidí tu kolíky (10), dřevěné uhlí v rašelině, střepy v rašelině a mnohý pohozený kámen. Ptá se dělníků, odkud pocházejí ty věci, a ti odpovídají, že je vytahují zdola s rašelinou, že takových věcí našli už mnoho. Jeden (Falta) myslí, že ty kolíky tu zůstaly po stromech zasazených. Učitel vypravuje dělníkům o kolových stavbách jinde, ukáže jim po druhé obrázek takových staveb a tito jinak nyní pohlízejí na tyto věci. Vždyť ty koly byly jim jen pro zlost. Nože stroje se jim někdy na nich zlomily, práce stála, ba dokonce musili chtěj, nechťej do vody a rukama kolíky tahat. Což v létě, to bylo hej, ale někdy v březnu, když byla voda ještě ledová!

Fr. Půlpán sbírá tyto věci a dává je archeologickému sboru v Praze ku posouzení. Odborní znalci potvrzují, že jsou to nálezy a zbytky nákolních staveb.

Proč právě zde se usadil člověk v dobách dávných? Toto veliké jezero [0·4 × 3·4 km] oplývalo jistě množstvím ryb. [Kapr 6 kg, štika 4 kg posud se tu vylovují]. Jezero to chráněno na západě a východě lesem táhlo se od severu k jihu. Člověk vystavěl si příbytky pod břehem vysokým 4–7 m, byl chráněn před větrem a zimou a před nepřitelem chránila jej hloubka vody pod břehem. Místy 1, 1 ½, 2 i 3 m. Čím se živil? Jezero dávalo hojnost ryb i vodního ptactva, na břehu lovil zvěř, která se táhla za nápojem k vodě, na zemi sbíral jedlé byliny a obilí, které doma nalezl. Nač by sloužily nalezené 4 mlýnky i s běhouny k nim? K vodě spěchala zvěř za nápojem. A některá místa tu vůbec za nejkrutších mrazů nezamrzají.

A ryby, ty se hemžily pod jeho prahem. Přimo od tabule házel jim zbytky hodů; vždyť i dnes podobně ještě rybáři lákají ryby na určitá místa. Na prahu jeho byl o vidlici podepřen čeren a ryby z něho své družce přímo na podlahu kuchyně vykládal.

K čemu sloužila tato vidlice, již dnešní rybáři čeren podpírají? [kresba]

Jak veliká byla osada, nelze říci. Ale povážíme-li, že během 50 let odkryto 200 × 600 m, ovšem né v plné ploše, a všude nalézány dřeva i kameny [jiného nebylo všimáno], vidíme, že plocha jezera 200 × 600 m osídlena byla.

Rašelina nedobývá se všude. Někde je vysoký náplav na rašelině, jinde je rašeliny málo. Tu se práce zastaví a stroj se postaví jinám. Roku 1912 a 1913 odkryto 60 × 20 m² a tu zjištěno 6 shluků kolů, pravděpodobných to základů 6 příbytků, chráněných naspem až 7 m proti západu a vzdálených jen 10 m od břehu.

Tu člověk žil a nástroje robil. Nalezen tu i měděný kroužek = prsten, ale opět ztracen. Že tu nenalezeny nástroje koštěné, je asi příčinou leptavý účinek slatinných rostlin. Vždyť pod břehem pod náplavem 50–60 cm jsou koly a trámce dosti zachovány, v rašeliništi volném jsou až na hroty v jílovité půdě vražené úplně ztráveny. Písečný náplav 10 m pod břehem činí 75 cm, ve vzdálenosti 20 m od břehu již jen 20 cm.

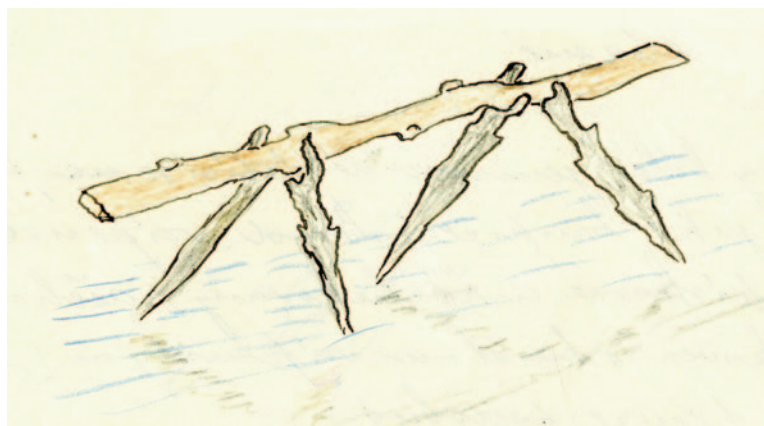
Plán ukazuje 6 shluků kolových. Domnívám se, že tyto shluky jsou základy společné podlahy aspoň tří příbytků, které těžištěm na shlucích spočívaly (obr. 9). Lávky na západní straně vedoucí k příbytkům jsou dosti zachované jen tím, že jsou zaplaveny vrchem písečným nánosem. Jsou podepřeny kolíky vidlicovitými šikmo vstřícně postavenými, aby jejich stabilita byla zajištěna (obr. 10).

Nejvýznačnější nálezy mimo trámce, koly a lávky jsou: [kresba] 1. Kámen kosodélníkový, uhlopříčně naříznutý. Snad chystal se majitel jeho, že z něho zrobí současně dva

Obr. 9. Nákolní osada v Libišanech v představě Františka Půlpána z června 1914 (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 4896/1914)

Obr. 10. Nákres jedné z údajných lávek v představě Františka Půlpána z června 1914 (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 4896/1914)

mlaty, ale práce neskončena.

[kresba] 2. Kámen podoby ledvinkovité, ostrého zrna, snad rula nebo slepenec. Dutou jeho stranou velmi dobře se obušovaly věci oblé (dřevěné), vypuklou mohl dřevo prohlubovati, robiti naběračky, mísy i kanoe lodí.

3. Brusy z pískovce, křemene i slepence s plochami zřejmě prací rukou lidských ohlazenými. Brusy ty jsou podoby hranolovité, jehlancovité polokulovité i kulovité.

4.) Mlýnky s příslušnými k nim běhounky. Jsou to desky pískovcové i křemencové jemně vyhlazené.

5.) Kameny bílé jemnozrné drtící se při doteku jako krupice. Bud' vápence se zrnky pískovce a vyluhovany rašelinou, nebo pískovec s tmelem vápenitým. [Je poněkud pemze podobný.]

6. Kámen a cihla, obé glazurované, nejspíše zbytek ohniště. Vynálezce nedovedl tento objev, glazuru, asi zužitkovati.

[kresba] 7. Střepty a střípky. Střepty jsou ručně robeny bez ozdob. Jeden střípek červený je zdobený křížky, druhý hrubými žlábkovitými čárkami.

8.) Cihly rašelinové, které obsahují:

a.) střepty nádob

b.) uhlí dřevěné.

Toto uhlí pak dvojího druhu: Jedno drobné výměty plotny a zbytky požárem zničených drobných částí příbytků jako střechy, proutěných stěn, a t. d, druhé uhlí jsou zuhelnatělé trámy staveb, které požárem zachváceny do vody a bažiny se sřítily.

Že stavby tyto byly požárem zničeny, zřejmě svědčí koly č. II. a IV, které jsou ve své horní části ohořalé, a množství nástrojů kamenných tu nalezených.

d.) cihly se zlomky brusů. Jedna cihla dokonce obsahuje i část nástroje kamenného asi mlátu.

e.) cihly s kostmi; jedna snad s parohem, druhá se zobancem ptačím.

[kresba] 9.) Vidlicovitý kolík dubový, na jaký naši rýbaři posud čeřen podpírají.

[kresba] 10.) Křivák dřevěný ze zvláštního dřeva (?Zimostrázového?). Sloužil tento nástroj za motyku, byl to hák či to byl „australský bumerang“?

11.) Deska pískovcová 2 cm × 22 cm × 25 cm, brus či mlýnek?

Kolíků nalezeno na 50. Jsou dubové ale ponejvíce borové. Některé i březové. Z březových zachovala se jen bílá a neporušená kůra, dřevo je buď zetlelé, neb i zcela rašelinou ztrávené.

Olšové dřevo velmi měkné, stává se houbovitým a slouží dělníkům za mýdlo, jímž po práci omývají s rukou rašelinné bláto i olej, jímž se od mazaného stroje pomastili.

Kamenů větších opracovaných 65, menších a drobné nepočítaje.

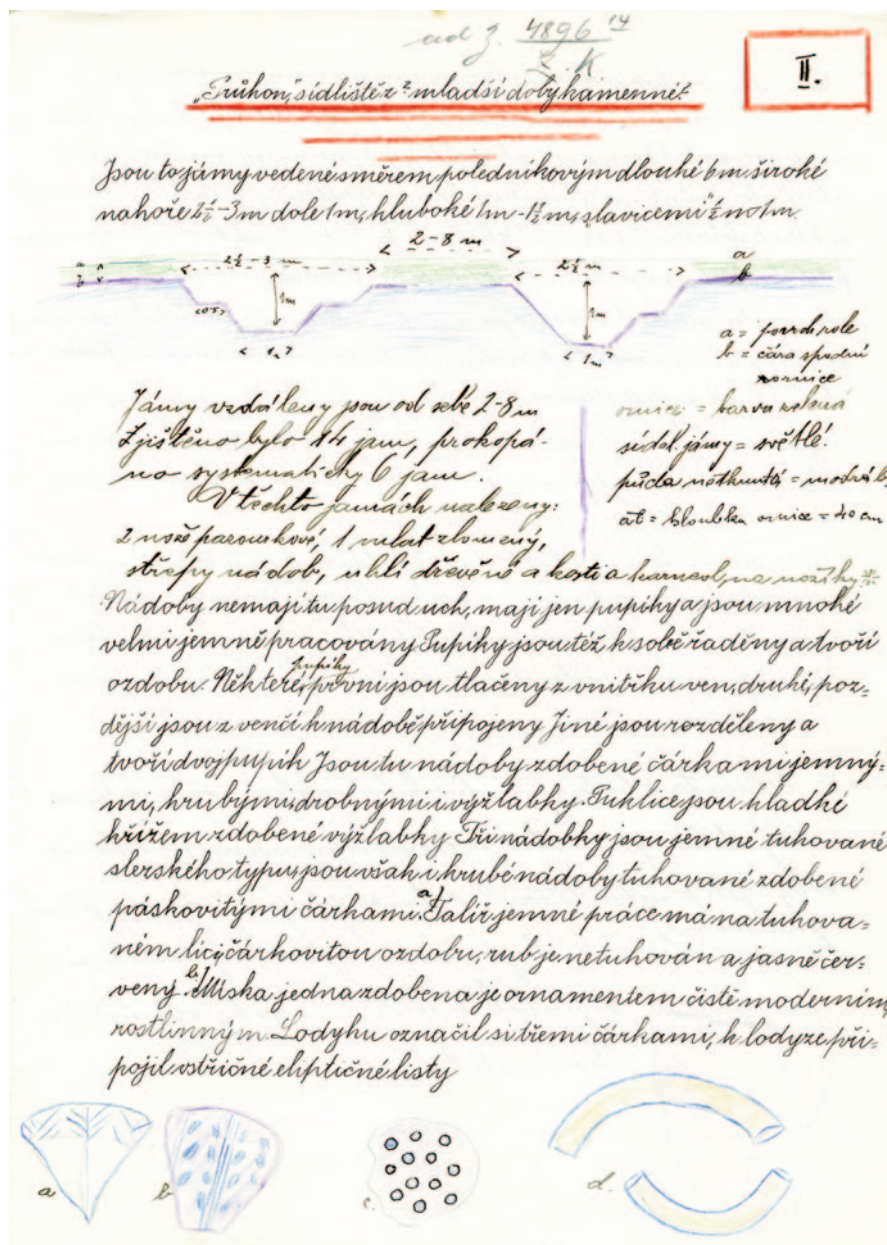
Cihly rašelinové s kostmi 4

Cihly s brusy: 10

Cihly se střepty 20

Cihly s uhlím drobným 15

Cihly s uhlím velkým 15

Obr. 11. První strana zprávy o nalezišti v poloze Průhon v Libišanech, zhotovené Františkem Půlpánem v červnu 1914 (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 4896/1914)

PŘÍLOHA 2

Zpráva Františka Půlpána o nalezišti v poloze Průhon v Libišanech, sepsaná v červnu 1914 pro vídeňskou c. k. Centrální komisi pro památkovou péči (obr. 11; NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany; srv. též Půlpán 1919).

„Průhon“, sídliště z mladší doby kamenné?

Jsou to jámy vedené směrem poledníkovým, dlouhé 6 m, široké nahoře 2½ - 3 m, dole 1 m, hluboké 1 m - 1½ m, „lavicemi“ ½ m - 1 m (obr. 11).

Jámy vzdáleny jsou od sebe 2-8 m. Zjištěno bylo 14 jam, prokopáno systematicky 6 jam.

V těchto jamách nalezeny: 2 nože pazourkové, 1 mlat zlomený, střepy nádob, uhlí dřevěné a kosti a karneol na nožíky. Nalezen tu v posledních dnech karneol, z něhož byly nožíky štípány. Lasturovitě plošky ukazují, kde nožíky vyštípány. Zároveň je tu zřejmý i náraz, jímž kámen štípán. Zajímavý a výmluvný svědek, že obyvatelé sídliště si nožíky vlastní rukou robili. [kresba] Nádoby nemají tu posud uch, mají jen pupíky a jsou mnohé velmi jemně pracovány. Pupíky jsou též k sobě řaděny a tvoří ozdoby. Některé pupíky první jsou tlačeny z vnitřku ven, druhé pozdější jsou z venčí k nádobě připojeny. Jiné jsou rozděleny a tvoří dvoj pupík. Jsou tu nádoby zdobené čárkami jemnými, hrubými, drobnými i výžlabky. Puklice jsou hladké křížem zdobené výžlabky. Tři nádoby jsou jemně tuhované slezského typu, jsou však i hrubé nádoby tuhované zdobené páskovitými čárkami. a) Talíř jemné práce

má na tuhovaném líci čárkovitou ozdobu, rub je netuhován a jasně červený. b) Miska jedna zdobená je ornamentem čistě moderním, rostlinným. Lodyhu označil si třemi čárkami, k lodyze připojil vstříčné eliptické listy (obr. 11).

c.) I řešeto hliněné na čištění mouky od otrubů se tu nachází. Strípek s otvory proráženými. Že si tehdejší hospodně i na skvosty potrpěly, vidíme na obrazech d.), neboť tu nalezeny dva hliněné náramky.

Vše ovšem ve zlomcích, neboť jámy jsou zřejmě překopávány.

O velikém umění pozorovacím a výtvarném tehdejších obyvatelů svědčí zlomek hlavy z vypálené hlíny. Jsou na něm zřejmy oči i čelo. Nález tohoto druhu skutečně ojedinělý. Byla to hlava zvířecí či hlava bůžka? Jmeno blízkého pahrbku „Buchlov“ na význam podobný ukazuje. Konaly se tu oběti? K čemu (třeba) takového množství nádob v těchto jamách. I na těchto usadilo se nové obyvatelstvo v době pozdější. Nalezeno tu 50 cm pod povrchem půdy nad starou jamou kruhovitě 80 cm v průměru topeniště, vyložené kamenem s nádobkou slídovanou, zdobenou vlnicemi hrubě rytými mnohem staršími, než jsou nádoby doby hradištní sídlišť č. III. a IV.

Toto obyvatelstvo novější překopávalo jámy původní, neboť nenalezeno tu jediné celé nádoby. Střepy různého druhu jsou tu mezi sebou promíseny. Strípky jediné nádoby, která při vykopávce tvořila skoro celek, daroval Fr. Půlpán panu v. r. Valovi. (r. 1912.)

PŘÍLOHA 3

Zpráva Františka Půlpána o nalezišti na Kalhousově poli v Libišanech, sepsaná v červnu 1914 pro vídeňskou c. k. Centrální komisi pro památkovou péči (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany).

Sídelní jámy z doby hradištní.

Roku 1912 zjistil uč. František Půlpán v Libišanech na poli p. Kalhousa sídelní jámy z doby hradištní asi z doby Boleslavů. Z těch odkryty r. 1912 a 1913 tři jámy eliptické a jedna kruhová.

Průměr eliptických v osách 2 a 3 ½ m, průměr kruhové 3 m. Dvě jámy susedily přímo spolu jsou od sebe podle délky pouze 1 m vzdáleny. Třetí eliptická vzdálena je 15 m. Čtvrtá kruhová 20 m. Jámy hluboké 60 cm mají pod ornici 30 cm vrstvu 20 cm, žluté mrtvé země a pod touto je černá mastná půda promísená četnými uhlíky dřevěnými a rozdrčenými kostmi zvířecími. Tato černá vrstva má výše více než 30 cm, a spočívá na kamenné podlaze. Dlažba podlahy je z kunětického čediče i pískovce. Kameny jsou drčené a dosti pečlivě k sobě řazené, mají 35–100 cm² plochy. Půda pod touto dlažbou na 20–30 cm zčernalá a velmi mastná. Dobrý důkaz, že kamenná tato podlaha byla „kamny“, na nichž se vařilo i peklo, a že mnohdy mastnota pokrmů kypících dlažbou dolů pronikala, zvláště pukla-li nádoba žarem. Eliptické jámy jsou dlážděny celé, jen okraj jich na 50 cm je bez dlažby. Kruhovitá jáma měla dlažbu jen ve středu a ve výměře i podobě m².

Nalezeny tu:

Nádoby robené na kruhu s vlnicemi a slídované. Dva kusy svoru bohatého slídou. Mlýnek na obilí i se dvěma příslušnými běhounky tvořící celé složení. Hladítka pískovcová hranolovitá, jedno s vrtnou dírkou. Brousek opukový. Pozemek je písčitý. Zajímavo je, že tyto jámy při hluboké orbě dají se dobře poznati. Vyorává se tu černá země, drčený kámen podlahy, střepy nádob, kosti, uhlí dřevěné i nahodilé, nástroje – (hladítko).

PŘÍLOHA 4

Zpráva Františka Půlpána o nalezišti na Vaněčkově poli v Libišanech, sepsaná v červnu 1914 pro vídeňskou c. k. Centrální komisi pro památkovou péči (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany). Rukopis obsahuje mj. reprodukováný situační plán naleziště (obr. 12).

Hradištní jámy za Vaněčkovými humny.

Tyto jámy zjištěny na pozemku rol. J. Vaněčka. Sídlíště toto leží na západní straně obce hned za budovami majitele p. Vaněčka.

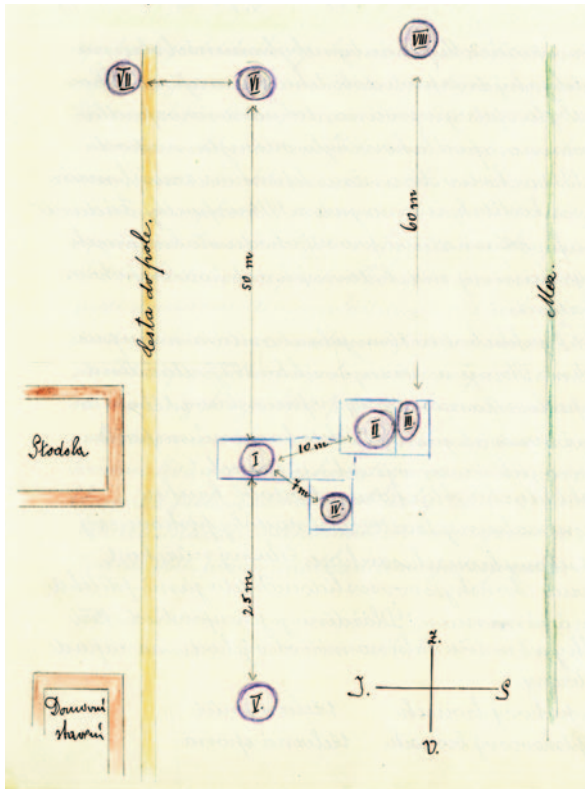
Od silnice Přelouč – Hradec Král. 600 m západně vzdáleny, leží v přímé čáře, asi proti 2·8 km této silnice.

Zjištěno tu 8 jam vzdálených 1–50 m.

Na podzim r. 1913 odkryty 2 jámy, roku 1914 odkryty zcela 3 a zčásti 2 (obr. 12).

Jáma I. je kruhovitá, má v průměru 3 m, severní polovina podlahy je dlážděna drčeným kamenem. [kresba] Ve druhé jižní polovině leží polovina rozřátého vepře. Hostina byla připravena, ale vepř nesněden. Kostí tvoří obraz celé poloviny. Obratle zmizely, ale polovina čelistní kosti a kosti nohou pěkně tu leží. Jsou tu též slídované střepy nádob (3) zdobené vlnicemi a ozdobou lupínkovitou. Tato jáma je svědkem veliké katastrofy, která tato sídlíště a jistě celou obec Libišany před 1000 lety postihla. Byla to válka, mor či požár. Ale požár by nebyl zmenšil obec na čtvrtý díl, jaký dnes proti době tehdejší zaujímá. Škoda, že nebyla ofotografována, dokud se nerozpadla i s kamennou podlahou. Byla odkryta na podzim r. 1913; ačkoliv chráněna lepenkou, zrušil mráz a vlhkost kosti tak, že se na jaře r. 1914 rozpadly. Žádání fotografové i amateuri, pro nepohodu však nepřijeli, a tak významný svědek dávných dob hodů i pohromy byl ztracen.

Jáma č. II. je hluboká 70 cm, je kruhovitá a má v průměru 4 m. Okraje se svažují v úhlu 40°. Je dlážděna velmi pečlivě. Kameny mají v průměru 4, 8, 17 cm a sahají až na svah jámy. Těchto kamenů napočteno 600 a co jich čas už vynesl na povrch! Je tu také dlažba oblázková v podobě kruhu. V této jámě nalezeny 3 rozdrčené nádoby, pískovcový brus, opukový brousek s dírkou, železný nůž, kost, jablko, zub (koňský), svor se slídou. K této jámě přiléhá eliptická jáma č. 3. Dlážděna je jen uprostřed. Měří 4 m délky a 2 m šíře. Delší osa míří od východu na západ. Tu nalezeny:

Obr. 12. Situační plán naleziště na Vaněčkově poli v Libišanech, zhotovený Františkem Půlpánem v červnu 1914 (NA – fond Památkový úřad Vídeň, karton 42, složka Libišany, spis č. Z 4896/1914)

1 velký opukový brousek, 1 železný nůž, 1 malý pískovcový brousek, 1 železná spona.

Jáma IV. je kruhovitá, má v průměru 3 m a je též dlážděná kamenem drceným i oblazkovým. Dala jen střepy nádob necelých.

Jáma VI. dává jen kámen z podlahy a střípky.

Vykopávky jámy č. 5., 7., 8. ponechány na dobu pozdější.

Tato sídliště jsou zřejmou částí dědiny. Domy, totiž jámy, tvoří souvislé řady, mezi nimi jsou ulice, západní 50–60 m, východní 25 m. Příbytky jedné řady jsou často dohromady spojovány. Je tu hlavní sednice kruhovitá snad v průměru 6 m s kamny, t. j. kamennou podlahou, o průměru 3–4 m. Ku hlavní sednici přiléhá přístěnek snad „kout“, kam se utíkají matky v těžké hodině. Tento příbytek je obdélníkový, „kamna“ má eliptická a snad dva východy. Jeden z hlavní sednice, druhý přímo ven do ulice. Přečníval přístěnek jedním koncem topeniště hlavní sednice a tu mohl snad východ, snad „kout“ se nalézati. Zajímavá je dlažba hlavní sednice. Skoro celá z drceného kamene má ve východní polovině č. II. kruh vydlážděný oblázkem o průměru 50 cm. Proč? Je to nahodilá hračka či jen nedostatek dlažebního kamene jiného? Nebo je to význačné, oddělené topeniště sloužící určitému zvláštnímu účelu. Považme význačnou vlastnost křemene, že se velmi rozpaluje a žár drží, proto dává se při stavbě do pecí. Vidíme, že je to naše nynější pec, trouba, na pečení moučných výrobků. Je to oddělené místo, jehož se jen ku zvláštnímu účelu užívá. Tu se nalévá moučná kaše, těsto, na očištěné rozpálené, hlazené a pečlivě přiřazené oblázky. Pekou se „placky“, buchty, koláče. „Plácati“ vsleptiti na určité a význačné místo. Podnes ještě „plácá“ matka děti na jisté speciální místo.

LITERATURA

- Anonymus 1912a:* Archeologická přednáška v Kuněticích, Osvěta lidu. Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod 17 – č. 87 (20. července 1912), 6.
- Anonymus 1912b:* Aufdeckung von Pfahlbauten im Pardubitzer Bezirk, Prager Tagblatt 37 – č. 278 (8. října 1912), 3.
- Anonymus 1912c:* Nález kolových staveb u Libišan, Osvěta lidu. Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod 17 – č. 122 (10. října 1912), 3.
- Anonymus 1913a:* O nově objevené žile čedičové ve východních Čechách, Neodvislé listy Český východ. Svobodomyslný list českého východu 19 – č. 20 (8. března 1913), 2–3.
- Anonymus 1913b:* V kolových stavbách u Libišan, Neodvislé listy Český východ. Svobodomyslný list českého východu 19 – č. 44 (4. června 1913), 5.
- Anonymus 1913c:* V kolových stavbách, Osvěta lidu. Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod 18 – č. 65–66 (7. června 1913), 5.
- Anonymus 1913d:* »O pravěkých předcích našich«, Osvěta lidu. Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod 18 – č. 151–152 (23. prosince 1913), 7.
- Anonymus 1913e:* Městské museum, Osvěta lidu. Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod 18 – č. 151–152 (23. prosince 1913), 7.
- Anonymus 1913f:* Nález předhistorických staveb kolových na rašeliništi Lázní Bohdaneč u Libišan, Věstník lázní bohदानeckých II (Příloha 68. čís. „Neodvislých listů“) – č. 9 (30. srpna 1913), 2–3.
- Anonymus 1913–14a:* Darů, Samostatné směry. Neodvislý list zájmů kulturních, sociálních a politických 14 – č. 21 (19. dubna 1914), 2.
- Anonymus 1913–14b:* Z Libišan, Samostatné směry. Neodvislý list zájmů kulturních, sociálních a politických 14 – č. 22 (26. dubna 1914), 3.

- Anonymus 1913–14c*: Exkurse Dr. Em. Šimka, Samostatné směry. Neodvislý list zájmů kulturních, sociálních a politických 14 – č. 24 (10. května 1914), 2.
- Anonymus 1914a*: Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, Obzor praehistorický 5 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 21–23.
- Anonymus 1914b*: Tätigkeitsbericht, Mittheilungen der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege – III. Folge 13, 187–192.
- Anonymus 1914c*: Sídlní jámy z doby hradištní, Osvěta lidu. Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod 19 – č. 29 (22. dubna 1914), 5.
- Anonymus 1915*: Tätigkeitsbericht, Mittheilungen der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege – III. Folge 14, 37–48.
- Bláhová-Sklenářová, Z.* 2012: Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje. Praehistorica 30 – č. 2. Praha.
- Böhm, J.* 1926: Pardubicko v době předhistorické. In: Věstník Musejního spolku v Pardubicích. Pardubice, 3–6.
- Böhm, J.* 1926–27: Preidel Helmut. Vorgeschichtliche Funde aus dem Franzensbader Moor [recenze], Památky archeologické 35, 292.
- Böhm, J.* 1941: Kronika objeveného věku. Praha.
- Buchtela, K. – Niederle, L.* 1910: Rukověť české archaeologie. Praha.
- Burgert, P.* 2012: K vnitřní chronologii sídliště kultury s vypíchanou keramikou v Libišanech (okr. Pardubice), Archeologie východních Čech 4, 5–54.
- Burgert, P.* 2015: Eneolit – kov a přece kámen. In: J. Jílek (ed.), Proti proudu času. Pardubicko v pravěku a raném středověku. Pardubice, 19–23.
- Burgert, P. – Kašpárek, F.* 2009: Příspěvek k neolitickému osídlení v katastru Libišan (okr. Pardubice), Východočeský sborník historický 16, 3–62.
- Burgert, P. – Kašpárek, F. – Novák, M.* 2010: Sídliště únětické kultury z katastru Starých Jesenčan (okr. Pardubice), Východočeský sborník historický 17, 3–19.
- Diviš, V.* 1916: Bronzy středověké z Jestbořic a Jesenčan, Památky archeologické 28, 33–34.
- Diviš, V.* 1917: Památky Pardubic a okolí. Sebrané články z různých publikací. Pardubice.
- Eisner, J.* 1913: Pohřebiště lužického typu v Srchu u Pardubic, Památky archeologické 25, 36–38.
- Fabian, V.* 1913: Schůze Archaeologického sboru Musea král. Českého, Památky archeologické 25, 39–41.
- Filip, J.* 1956: Keltové ve střední Evropě. Praha.
- Husáková, J.* 2014: Počátky zájmu o starožitné památky (zejména archeologické) na Pardubicku, Východočeský sborník historický 25, 47–86.
- Jílek, J. ed.* 2015: Proti proudu času. Pardubicko v pravěku a raném středověku. Pardubice.
- Jiráň, L. – Venclová, N. eds.* 2007–08: Archeologie pravěkých Čech 1–8. Praha.
- Krásný, F.* 2010: Muzeum Mladoboleslavska. Archeologické výzkumy v roce 2009, Středočeský vlastivědný sborník 28, 134–136.
- Mangel, T. – Danielisová, A. – Jílek, J.* 2013: Keltové ve východních Čechách. Hradec Králové – Nasavrky – Pardubice.
- Marešová, J. ed.* 2007: Edice nedokončeného Soupisu uměleckých památek politického okresu pardubicko-holicko-přeloučského. Fontes historiae artium XIII. Praha.
- Mazač, Z. – Kloužková, A.* 2012: Měsicovité podstavce. In: M. Kuna – A. Němcová a kol., Výpověď sídlištního odpadu. Nálezy z pozdní doby bronzové v Roztokách a otázky depoziční analýzy archeologického kontextu. Praha, 116–125.
- Pleiner, R. – Rybová, A. eds.* 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.
- Plesl, E.* 1972: Pravěké nálezy ze slatin u Františkových Lázní, Památky archeologické 63, 375–420.
- Prokop, K.* 1911: Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, Obzor praehistorický 2 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 38–41.
- Prokop, K.* 1912a: Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, Obzor praehistorický 3 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 16–21.
- Prokop, K.* 1912b: Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, Obzor praehistorický 3 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 41–44.
- Prokop, K.* 1913a: Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, Obzor praehistorický 4 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 7–14.
- Prokop, K.* 1913b: Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, Obzor praehistorický 4 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 30–32.
- Prokop, K.* 1913c: Zprávy z „Praehistorického odboru Sp. př. st. č.“, Obzor praehistorický 4 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 39–40.

- Prostředník, J. – Thér, R. 2009: Eneolit. In: O. Felcman (ed.), Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526). Praha, 62–69.
- Půlpán, F. 1919: Sidelní jámy u Libišan, Památky archeologické 31, 36.
- Půlpán, F. 1923–24: Kolové stavby v Libišanech, Krajem Pernštýnův. Vlastivědný sborník školního okresu pardubického 4, 141–142.
- Rosůlek, F. K. 1909–26: Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. Dějinný a místopisný obraz. Díl III. Místopis. Pardubice.
- Rosůlek, F. K. 1912–13: Nové naleziště limburgitu, Samostatné směry. Neodvislý list zájmů kulturních, sociálních a politických 13 – č. 14 (23. února 1913), 2–3.
- Rosůlek, F. K. 1913a: Máteřovská zeď, nyní máteřovská žíla, Osvěta lidu. Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod 18 – č. 20 (18. února 1913), 6.
- Rosůlek, F. K. 1913b: Za praehistorií, Neodvislé listy Český východ. Svobodomyšlný list českého východu 19 – č. 37 (10. května 1913), 4–5.
- Rosůlek, F. K. 1913–14: Nákolci na blatě u Jesničan, Samostatné směry. Neodvislý list zájmů kulturních, sociálních a politických 14 – č. 40 (13. září 1914), 1–2.
- Rosůlek, F. K. 1915–16: Předhistorické památky, objevené v letech 1914–1915. In: Musejní spolek v Pardubicích. Pardubice, 1–4.
- Schránil, J. 1928: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Mit einem Einleitungskapitel über die ältere Steinzeit von Hugo Obermaier. Berlin – Leipzig.
- Sklenář, K. 1977: Slepé uličky archeologie. Praha.
- Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.
- Sklenář, K. 2011: Vývoj péče o archeologické památky v českých zemích. Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie 65. Praha.
- Smejtek, L. 2014: Výzkum knovízského sídliště s doklady kovolictví u Úholiček (okr. Praha-západ) v roce 1960, Archaeologica Pragensia 22, 492–515.
- Stocký, A. 1920–21: Studie o českém neolithu. II., Památky archeologické 32, 54–64, 133–164.
- Stocký, A. 1926: Pravěk země české. Díl I. Věk kamenný. Praha.
- Svoboda, B. V. 1940: Pardubický kraj v pravěku. In: Z. Vavřík (ed.), Pardubice. Pardubice, 14–25.
- Šimek, E. 1914: Grundzüge der Vorgeschichte Böhmens, Wiener prähistorische Zeitschrift 1, 22–38.
- Šmíd, M. 2012: Časně eneolitické osídlení ze dna Plumlovské údolní nádrže, Přehled výzkumů 53 – č. 1, 65–74.
- Valla, Th. 1912: Popelnicové pohřebiště v Dobřenicích u Hradce Králové, Obzor praehistorický 3 (příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze), 21–22.
- Valla, Th. 1913: Pohřebiště Libické z X.–XI. století, Památky archeologické 25, 83–84.
- Vokolek, V. 1990: Pravěk. In: F. Šebek a kol., Dějiny Pardubic. I. díl. Pardubice, 13–26.
- Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové.
- Vokolek, V. 1995: Nález lengyelské keramiky z Libišan, Archeologické rozhledy 47, 506–508.
- Vokolek, V. 1996: Pohřebiště lužické kultury v Srchu, Východočeský sborník historický 5, 1–14.
- Vokolek, V. 1998: Sídliště lidu popelnicových polí v Libišanech, Východočeský sborník historický 7, 3–18.
- Vokolek, V. 2003: Pohřebiště lužické kultury ve východních Čechách I–II. Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 27. Pragae.
- Vokolek, V. 2007: Katalog sbírky Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea II. Nálezy do roku 1913 (neolit a eneolit). Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 32. Pragae.
- Vosyka, F. 1920–21: Ložiska rašelinná u Libišan, Krajem Pernštýnův. Vlastivědný sborník školního okresu pardubického 1, 40–41.
- Vránová, V. 2004: Náklo (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 45, 215.
- Wankel, J. 1889: Náklo a Příkazy na Moravě, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 6, 49–58, 97–105.

„...ein für die böhmische Prähistorie überaus wichtiger Pfahlbau“ Über die Entdeckung einer Pfahlbausiedlung in Libiřany (Bez. Pardubice)

Im Jahre 1912 entdeckte man beim Torfabbau in Libiřany angeblich die Überreste einer Pfahlbausiedlung – die vermutlichen Reste von Holzkonstruktionen. In der Fachliteratur wurde diese Fundstelle bis zum Anfang der 1940er Jahre erwähnt (vgl. *Stocký 1920–21*, 140–141; *derselbe 1926*, 121; *Böhm 1926*, 3; *derselbe 1926–27*; *derselbe 1941*, 191; *Schránil 1928*, 80; *Svoboda 1940*, 17). Später reichte man sie aber in die Kategorie der umstrittenen und zweifelhaften Funde, obwohl nur mit der Rücksicht auf die Interpretation der Fundsituation (*Sklenář 1977*, 195–196). In der regionalen ostböhmisches archäologischen Literatur überlebt sie jedoch bis heute und wird mit der äneolithischen Trichterbecherkultur in Zusammenhang gebracht. Mit der Hilfe einiger bisher unbeachteten Archivquellen, die vor allem im Nationalarchiv und im Staatlichen Bezirksarchiv in Pardubice aufbewahrt sind, kann man die Geschichte ihrer Entdeckung jedoch detailliert rekonstruieren und damit auch unsere Kenntnis auf die reale Basis zu stellen.

Der Entdecker der vermutlichen Pfahlbausiedlung war Frantiřek Půlpán, ein Lehrer in Libiřany. Beim Torfabbau in der Flur Na Bahnách bemerkte er im Sommer 1912 Holzreste, die von den Arbeitern aus dem Moor herausgezogen wurden. Dank Theodor Valla, seinem Freund mit dem Interesse für die Prähistorie, erfuhren von der Entdeckung im Herbst 1912 u. a. das Museum des Königreiches Böhmen in Prag und die K. k. Zentralkommission für Denkmalpflege in Wien. Půlpán selbst informierte schon im Juli 1912 auch den Museumsverein in Pardubice. Am aktivsten handelte die K. k. Zentralkommission für Denkmalpflege. Ihr Angestellter Emanuel řimek besuchte Libiřany noch vor dem Ende des Jahres 1912 und lernte hier Frantiřek Půlpán kennen. Seit Frühling 1913 informierte Půlpán řimek ständig über seine Entdeckungen in Libiřany. Schon im März 1913 gewann er von einer anderen Fundstelle einen keramischen Gegenstand (*Abb. 1*), den er für eine Mammutkopfskulptur hielt – in Wirklichkeit handelte es sich jedoch um das sog. Mondidol. Und Anfang Juli 1913 hat er zu einem seiner Briefe an řimek auch die Zeichnung der Fundsituation im Bereich des Torfmoors hinzugefügt (*Abb. 2*). Dank řimeks Empfehlung erhielt Půlpán am Ende des Jahres 1913 sogar einen Betrag von 200 Kronen von der K. k. Zentralkommission für Denkmalpflege, den er für seine Ausgrabungen in Libiřany verwenden konnte. Im Juni 1914 schrieb Půlpán für die K. k. Zentralkommission für Denkmalpflege ein paar detaillierten Berichte über seine Ausgrabungen (*Beilage 1–4*; *Abb. 9–12*), fertigte die Zeichnung des Torfmoors von Libiřany an, wo die vermutlichen Überreste der Pfahlbausiedlung (*Abb. 3*) entdeckt wurden, und den Plan von Libiřany mit den archäologischen Fundstellen und einer Fundliste. Anfang Juli 1914 erhielt er einen weiteren Betrag und unmittelbar danach schickte er nach Wien einen Bericht über die neuesten Entdeckungen – zu seinem Brief hat er wieder die Zeichnung der aktuellen Fundsituation im Torfmoor hinzugefügt (*Abb. 4*). Danach ist jedoch der Erste Weltkrieg ausgebrochen und die weiteren geplanten Ausgrabungen in Libiřany wurden nicht mehr realisiert. Im April 1915 besuchten die Funktionäre des Pardubicer Museumsvereins Libiřany und haben u. a. die vermutliche Fundstelle der Pfahlbausiedlung photographiert (*Abb. 5*). In der Jahresmitte 1917 ist Lehrer Půlpán aus Libiřany weggegangen.

Die Funde aus dem Torfmoor von Libiřany, aber auch aus anderen Fundstellen, hat Lehrer Půlpán in seiner Sammlung aufbewahrt. Diese Sammlung blieb glücklicherweise erhalten, nach dem Zweiten Weltkrieg wurde sie dokumentiert und dem Museum in Pardubice geschenkt, wo sie bis heute aufbewahrt ist.

Bei der kritischen Beurteilung der Angaben und Interpretationen von Půlpán ist es nötig zu berücksichtigen, dass die Interpretationstheorie einer Pfahlbausiedlung von ihm, einem Dorfschullehrer und Amateurarchäologen stammte. Aus der Literatur wusste er vermutlich von den Pfahlbausiedlungen im Ausland und wandte seine Kenntnis auf die Funde aus Libiřany an. Es ist jedoch wahr, dass sämtliche Holzreste aus dem Torfmoor herausgezogen wurden – es hat keine Freilegung der Fundsituationen stattgefunden, denn der Raum, in welchem der Torf abgebaut wurde, ist sofort mit Wasser überflutet worden (*Abb. 5*). Hinsichtlich der Interpretation der aufgefundenen Holzreste von den (vermutlichen) Stützkonstruktionen für die Wohnbauten-Häuser ist es wichtig, dass es sich um die senkrechten Stämme/Pfosten in den kreisförmigen Anhäufungen mit einem Durchmesser von etwa 4 m handelte, die an sechs Stellen registriert wurden (*Abb. 4*). Allem Anschein nach handelte es sich nicht um die Stützen-Fundamente von den Pfahlbauten, sondern um die Überreste des Baumwuchses. Und die vermutlichen Stege, die in den Jahren 1913 und 1914 ungefähr 30 bis 60 cm unter der Oberfläche erfasst wurden, bestanden jeweils nur aus einem einzigen Stamm in der horizontalen Lage (*Abb. 2–4, 10*). Als Mythos erwies sich ebenfalls die Vorstellung von der Steinindustrie, die aus dem Bereich des Torfmoors mit den Holzfunden stammt. Frantiřek Půlpán erwähnte nämlich in seinen Berichten fast ausschließlich nur die Steine, die er irrtümlich für die Werkzeuge hielt. Nur in dem Gesamtbericht vom Juni 1914 für die K. k. Zentralkommission für Denkmalpflege führte er an, dass in einem der abgebauten Torfblöcke (*Abb. 7*) ein Teil einer (vermutlichen) steinernen Axt/Hammeraxt gefunden wäre, und in seinem Brief an řimek vom 20. Dezember 1914 erwähnte er das erste (und einzige) Steinartefakt aus der Kategorie der Spaltindustrie. Aus dem Bereich des Torfmoors mit den Holzfunden stammte also bis zum Ende des Jahres 1914 höchstens ein (!) geschliffenes Steinartefakt und offensichtlich nur ein einziges (!) gespaltenes Steinartefakt. Aus dem Bereich des Torfmoors mit den Holzfunden stammt jedoch mit Sicherheit eine große Kollektion von Keramikscherben. Veröffentlicht wurden bis heute allerdings nur Fragmente aus der Sammlung des Nationalmuseums, die zwar mit Vorbehalt der Trichterbecher-

kultur zugeordnet wurden, von denen sich aber wenigstens eines der Lausitzer Kultur zuordnen lässt (Vokolek 2007, 50), und eine hallstattzeitliche Scherbe aus der Sammlung des Museums in Pardubice (Vokolek 1998, 8, tab. 4:2). Zwei weitere Scherben sind in einem der nachkriegszeitlichen Fundberichte erwähnt. Die umfangreiche (und bisher unausgewertete) Kollektion von Keramik aus dem Torfmoor von Libišany aus der Půlpán-Sammlung wird im Museum in Pardubice aufbewahrt. Gerade im Zusammenhang mit dieser Kollektion muss man konstatieren, dass es sich ohne detaillierte Revision der Funde aus dem Torfmoor in Libišany irgendwelche definitive Urteile bezüglich der Datierung und Interpretation kaum fällen lassen. Die Analyse der Archivquellen kann uns der ursprünglichen Realität nicht näher bringen. Es bleibt nur noch die Auswertung der erhaltenen Artefakte, bzw. die Revisionsgrabung übrig. Trotzdem meine ich – gerade anhand der Archivquellen –, dass die Pfahlbausiedlung aus Libišany (und ihre Datierung in die Trichterbecherkultur) bloß einen Mythos darstellt.

Die vermutliche Pfahlbausiedlung aus Libišany gehörte zur Zeit ihrer Entdeckung zu einem breiteren Phänomen, welches in den böhmischen prähistorischen Kreisen im Zusammenhang mit den Diskussionen über die Chronologie und die kulturellen Einflüsse während der Übergangsperiode, d. h. des Äneolithikums, resonierte (vgl. z. B. Buchtela – Niederle 1910, 22–24). Libišany war außerdem nicht die letzte Entdeckung dieser Art. Im Jahre 1914 wurde eine weitere vermutliche Pfahlbausiedlung in Staré Jesenčany in der Umgebung von Pardubice entdeckt. In der böhmischen prähistorischen sowie lokalen heimatkundlichen Literatur stand sie allerdings immer im Schatten der (vermutlichen) Pfahlbausiedlung in Libišany. In der ostböhmischen archäologischen Literatur überlebte sie jedoch bis heute. Die bisher veröffentlichten Angaben sind noch bescheidener als bei der (vermutlichen) Pfahlbausiedlung aus Libišany – und das ist doch der Hauptgrund, warum nicht nur die Interpretation, sondern auch die Datierung dieser Entdeckung viel zurückhaltender sind. Doch wieder in diesem Fall sind die wertvollen (und noch unveröffentlichten) Informationen in einem der Bestände des Nationalarchivs und in Beständen des Staatlichen Bezirksarchivs in Pardubice aufbewahrt, so dass man auf deren Grund ziemlich zuverlässige Rekonstruktion der Ereignisse machen kann. Die aufgefundenen Artefakte – u. a. Tierknochen, geschliffene und gespaltene Steinindustrie, drei Bronzenadeln, eine Bronzeaxt, eine bronzene latènezeitliche Fibel, eine Eisenaxt, Keramikscherben des Kulturkomplexes der Lausitzer Urnenfelder oder eine silberne Münze/Groschen – stammen aus dem Boden eines künstlich gebauten Teichs (d. h. nicht aus dem Boden eines natürlichen Gewässers) und repräsentieren standardmäßige Spuren der (Siedlungs-?)Aktivitäten aus den mehreren Zeitperioden. Aus dem erhaltenen Plan (und vor allem dem Profil des Teichs) geht hervor, dass die ersten Pfähle im Juli 1914 nur an einer einzigen Stelle entdeckt wurden (Abb. 8:b). Anhand der erhaltenen Beschreibung waren sie ungefähr 1 m voneinander in einem Quadrat angeordnet. Es handelte sich also vermutlich nur um vier Pfähle, die laut Augenzeugen spitzig zugehauen waren. Zwei weitere Pfähle entdeckte man im August 1914 etwa 20 m weit von den ersteren. Eine gewisse Regelmäßigkeit in der Verteilung und die erfassten Bearbeitungsspuren (Zuspitzung der Pfähle) deuten an, dass es sich um Werke der menschlichen Hände handelte. Ihre Datierung sowie Interpretation sind unklar, mit einer Pfahlbausiedlung haben sie jedoch nichts zu tun.

(Deutsch von Jana Kličová)

Abb. 1. Die Photographie des sog. Mondidols („Mammutkopfes“) aus der Flur Průhon in Libišany

Abb. 2. Die erste erhaltene Zeichnung der Torfmoor-Fundstelle in der Flur Na Bahnách in Libišany, angefertigt von František Půlpán im Juli 1913

Abb. 3. Die Zeichnung der Torfmoor-Fundstelle in der Flur Na Bahnách in Libišany, angefertigt von František Půlpán im Juni 1914

Abb. 4. Die Zeichnung der Torfmoor-Fundstelle in der Flur Na Bahnách in Libišany, angefertigt von František Půlpán im Juli 1914

Abb. 5. Die Abbaufäche des Torfmoors in Libišany in einer Aufnahme aus dem April 1915 – in diesem Bereich wurde die vermutliche Pfahlbausiedlung entdeckt

Abb. 6. Eine Abbaumaschine im Torfmoor von Libišany

Abb. 7. Die abgebauten Torfblöcke

Abb. 8. Der Lageplan der Fundstelle in Staré Jesenčany mit der bezeichneten Lage des Teichs, der Zeichnung der stratigraphischen Situation und der Zeichnung einer latènezeitlichen Fibel vom 24. Juli 1914

Abb. 9. Die Pfahlbausiedlung in Libišany nach der Vorstellung von František Půlpán vom Juni 1914

Abb. 10. Die Zeichnung von einem der vermutlichen Stege nach der Vorstellung von František Půlpán vom Juni 1914

Abb. 11. Die erste Seite des Berichts über die Fundstelle in der Flur Průhon in Libišany, angefertigt von František Půlpán im Juni 1914

Abb. 12. Der Lageplan der Fundstelle in der Flur Na Vaněčkově poli in Libišany, angefertigt von František Půlpán im Juni 1914